

ArticleHistory:

Received
03/08/2023
Accept
14/09/2023
**Available
online**
15/09/2023

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3446>

ENDERUN SCHOOL WITH ITS POLITICAL ASPECTS

SIYASİ YÖNLERİYLE ENDERUN MEKTEBİ

Abdullah Turan¹

Abstract

History is a cemetery for some, and a field where formulas for the construction of the future are hidden for others. Enderun school gained the appreciation of many thinkers and made great contributions to the Ottoman Empire becoming a strong state. In fact, many researchers from different countries have worked on this school. Today, when we talk about personalized applied education and look back on the past, the first thing that comes to mind is Enderun School. Although the educational aspect of the Enderun school attracts the attention of researchers, its political aspect is overlooked. This study aims to make a contribution to the Turkish administrative system in this context by focusing on the political aspect of Enderun School. Today, devshirme systems are not applicable for administrations. However, it is possible to "select and classify intelligent people according to their abilities and train them". However, it is possible that "these selected geniuses learn by seeing the application and increase the administrative power of the country by educating themselves". In this context, first of all, a literature review was conducted to reveal the political aspects of Enderun School. In addition, the sources reached were examined and the data showing that the school was in contact with politics were separated. Then, these data were classified according to the subjects and the political aspect of Enderun School was examined under ten different titles. Therefore, it has been concluded that Enderun School is not only an educational institution, but also an institution that provides political advantages to the country

Keywords: Enderun School, politics, public administration.

Özet

Tarih kimine göre bir mezarlık kimine göre ise geleceğin inşası için formüllerin saklı olduğu bir alandır. Enderun Mektebi birçok düşünürün takdirini kazanmış ve Osmanlı'nın güçlü bir devlet olmasında büyük katkılar sağlamıştır. Hatta farklı ülkelerden birçok araştırmacı bu mektep üzerinde çalışmalar yapmıştır. Bugün dünyada kişiye özgü uygulamalı eğitimden bahsedip dönüp maziye bakıldığında ilk akla gelen Enderun Mektebi'dir. Enderun Mektebi'nin eğitim yönü araştırmacıların dikkatini çekse de siyasi yönü gözden kaçmaktadır. Bu çalışma Enderun Mektebi'nin siyasi yönünü araştırmaya yönelerek Türk yönetim sistemine bu bağlamda bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Günümüzde

¹ Öğr. Gör. Dr. Aksaray Üniversitesi, Ortaköy Meslek Yüksekokulu, aturan40@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2743-6798

devşirme sistemleri yönetimler için uygulanabilir bir şey olmasa da “zeki insanların kabiliyetlerine göre seçilip tasniflenerek eğitime tabi tutulması” ve “bu seçilmiş dâhilerin yönetim kademelerinde olan biteni (siyaseti) uygulamaları ile görerek kendisini yetiştirip ülkenin yönetim gücünü artırması” imkân dahilindedir. Bu bağlamda öncelikle Enderun Mektebi'nin siyasetle ilişkili olan yönlerini açığa çıkarmak için literatür taraması yapılmış ve ulaşılan kaynaklar incelenerek mektebin siyasete temas ettiğini gösteren veriler ayrıştırılmıştır. Ardından bu veriler konu konu tasniflenerek Enderun Mektebi'nin siyasi yönü on ayrı maddede/konuda değerlendirilerek toparlanmıştır. Dolayısıyla Enderun Mektebi'nin sadece bir eğitim kurumu olmadığı ve bunun ötesinde ülkeye siyasi yönden de avantajlar sağlayan bir kurum olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enderun Mektebi, siyaset, kamu yönetimi.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti yıkılıp gitse de geride büyük eserler bırakmasıyla sürekli anılmaktadır. Bu eserlerden bir tanesi de dünyanın ilk kamu yönetimi mektebi olan Enderun Mektebi'dir. Bu mektep liyakati ve uygulamalı eğitimi esas alan bir eğitim sistemini önemsiyor olsa da bunun dışında siyasi birtakım fonksiyonları da dışa vurmaktadır. Mektebin siyasi fonksiyonları da eğitim sistemi gibi ülkeye büyük katkılar sağlamıştır. Osmanlı'nın ilk yıllarından Fetret Devrine kadar olan zaman diliminde yaşadığı sorunların ve sendelemenin aşılmasında bu mektebin kurulmasının büyük katkıları olduğu açıktır. Mektebin kurulması sonrasındaki süreçte Osmanlı'da yönetimin daha güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Enderun Mektebi'nin uyguladığı sistem devlet içi sorunların aşılmasını sağlayarak dışarıya karşı Osmanlı'yı güçlü kılmıştır. Buradaki esas problem Enderun Mektebi'nin sadece eğitim yönüyle öne çıkıp tartışılmasıdır. Bu çalışma açısından önemli olan ise bu mektebin siyasi özellikleriyle de önemli olmasıdır.

Literatürde Enderun Mektebi'nin eğitim yönü (Armağan, 2015; Coşkun, 2011) ve içyapısı (Akkutay, 2017; Halaçoğlu, 1991:28-30) ile ilgili birçok çalışma mevcut bulunmaktadır. Bu çalışma Enderun Mektebi'nin siyasi yönüne ışık tutarak sadece eğitim yönüyle değil siyasi yönüyle de Osmanlı'ya katkı sağladığını açığa çıkarmayı amaçlamasıyla literatürdeki diğer çalışmalardan farklılaşmakta ve bu özelliği ile önemli hale gelmektedir. Bu çerçevede Enderun Mektebi'nin siyasi yönüne dair tespit edilen belli başlı hususları tasnifleyerek yorumlanmıştır.

Çalışmanın gerçekleştirilmesi için kütüphane ve internet ortamında Enderun Mektebi konusunda bir kaynak taraması yapılarak elde edilen veriler incelenmiş ve bu verilerin içerisinde mektebin siyasi yönüne ışık tutan kısımlar seçilerek ayrıştırılmıştır. Bu çerçevede “siyaset ve Enderun Mektebi” konusunda mümkün olduğunca öz bir kavramsal çerçeve yazımı gerçekleştirilmesinin ardından mektebin siyasi yönünün sıvrıldığı hususlar on ayrı alt başlıkta açıklanmıştır.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Enderun Mektebi'nin siyasi yönünün incelenmesi için öncelikle mektebin yapısı, amacı ve siyasete dair konumu ile ilgili temel hususlarla birlikte siyasetin neyi ifade ettiği ve temel fonksiyonlarının neler olduğunun izahının yapılması gerekmektedir.

2.1.Siyaset ve Temel Fonksiyonları

Siyaset (politika) çok farklı dayanaklarla tanımlanabilmektedir. Her şeyden önce siyaset bir kişi ya da örgütlü grubun iktidarı ele geçirmesi ve onu kullanmak için bir gayret ortaya koymasındır. Böylece ilgili kişi ya da grup iktidarı kullanarak kendi görüş ve çıkarlarını sürdürmek istemektedir (Turan, 2011:12-13). Bu durumda siyaset, aldatma ve manipülasyon gibi olumsuz özellikler taşımaktadır (Heywood, 2007:2-3). Çünkü siyaset, halkı ilgilendiren sorunlara dair kendi tercihlerini kabul ettirmek, bu tercihleri uygulamak, başka tercihlerin gerçekleşmesine engel olmak için ortaya konulan bir iktidar mücadelesidir. Siyaset bu süreçte ortaya çıkan çatışma ve uzlaşmaları içermektedir. Dolayısıyla örgütlenmiş bir azınlık grup ya da sınıfın toplum üzerinde bir kontrol kurmasına ve değerleri paylaşırken kendi menfaatlerini korumasına imkan vermektedir.

Bu nedenle diğer örgütlü yapılar da bu gücü elde etmek için mücadeleye girmektedir. Ancak bu mücadelenin karşısında toplumda düzeni ve adaleti işler kılmak için faaliyetler ortaya konulması adına çatışan menfaatlerin uyumlaştırılması işlevi de siyaset içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla siyaset maddi ve manevi değerlerden pay dağıtılmasını da içermektedir. Ancak bu paylaşımda yönetilenlerin kabulüne (rızasına) göre bir müdahale ve güç ortaya konulması gerekmektedir. Dolayısıyla meşru güç kullanma yetkisi olan kişilerin bu hareketleri de siyaset olarak değerlendirilmektedir (Dursun, 2012:33-35).

Ancak diğer yandan siyasetin birçok olumlu anlamı da bulunmaktadır. Bu çerçevede siyasetin amacının “toplum bütünlüğünü sağlamak, özel çıkarlar karşısında halkın genel yararını korumak ve insanoğlunun ortak iyiliğini gerçekleştirmek” olduğunu belirtmek mümkündür. Dolayısıyla siyaset, her kesimin yararına olan bir toplum düzeninin yaratılması çabasını ve bu konuda fiiller ortaya konulmasını içermektedir (Turan, 2011:12-13).

Siyasetin bir diğer anlamı ise şehirlerin ve insanların yönetimidir. Siyaset, insanların refahını artırmak için belirli bir yöntemle onları yönetme sanatıdır. Bu durumda siyaset şehrin yönetilmesine ilişkin sanat anlamına da gelmektedir. Müslüman düşünürler şehir ve toplum yönetimi alanında hazırladıkları erdem ve fazilet ile ilgili eserleri siyasetname adı altında toplamışlardır (Dursun, 2012:29-30).

Bunların yanı sıra Heywood (2007:2) siyaseti “insanların yaşamlarını düzenleyen genel kuralları/kaideleri yapmak, bunları korumak ve değiştirmek için gerçekleştirilen faaliyetler” şeklinde ifade ederek siyasetin insanların hayatına yön veren özelliğine değinmiştir. Heywood (2007:3) ayrıca siyasetin “iktidarı ve otoriteyi kullanma, kolektif karar alma, kıt kaynakları tahsis etme, genel sosyal kuralları belirleme, koruma ve değiştirme” şeklinde önemli ve faydalı işlevleri de üstlendiğini belirtmiştir.

Dursun (2012:32) ise bu tanımlara “devleti” de ekleyerek politikanın “iyi yaşamayı temine yönelik devlet yönetimi ile ilgili işler” anlamına geldiğini ifade etmektedir. Siyaset “devlet yönetimi, devlet yönetimine dair faaliyetlerin tamamı, devletlerin öteki devletler ile olan ilişkileri ve vatandaşlığa dair işler” şeklinde de kullanılmaktadır (Dursun, 2012:32). Bu anlamda siyaset hem bir hükmetme sanatı ve hükümet etme yolu hem de kamu işlerine ilişkin bir süreci ifade etmektedir (Üste, 2011:7). Bu durumda siyaset “devlet aygıtı etrafında dönen bir sosyal örgütlenme sisteminde” gerçekleşmektedir. Dolayısıyla siyaset “bakanlar kurulu, yasama meclisi, hükümet daireleri ve bunun gibi alanlarda yürütülmektedir. Bu çerçevede siyaset, “siyasetçiler, kamu görevlileri ve lobiciler gibi belli insan grupları” tarafından gerçekleştirilmektedir (Turan, 2011:18).

Siyasetin en önemli aktörü ise siyasal iktidardır. Siyasal iktidar insanlara emir veren, onları yöneten, insanoğlunun davranışlarını kontrol eden biri olsa da “iktidardaki konumunu sürdürebilmek meşruluğuna bağlı olduğundan” verdiği emirlerde ve talimatlarda halkın rızasını alabilmeli ve onların itaatini mümkün kılabilmelidir (Turan, 2011:47-48; Kapani, 1996:77-107). Siyasal iktidar bu süreçte tüm toplumun davranışlarını etkileyerek onların uyması gereken davranışları belirleme işlevi üstlenmektedir. İktidarın mevcut gücü kişiler ve örgütlere paylaştırılarak iktidar pratiğinin sağlıklı işlemesi sağlanmaktadır. Dolayısıyla siyasal iktidar görevi paylaştırarak siyasal sistemi işletmekte ve devletin temel işlevini yerine getirmektedir. Bu bağlamda siyasal iktidar siyaseti belirlemekte (kural koyma ve politikaları kararlaştırma gibi), aldığı kararları uygulamakta ve uygulamaların gerçekleşen halini kontrol etmektedir. Bu üç işlevi belirleme anlamında “yasama organı” ile siyaseti belirlemekte, “hükümet ve bürokrasi” aracılığıyla siyaseti uygulamakta ve “yargı kurumu” ile gerçekleşen sonuçları denetlemektedir (Dursun, 2012:115-117).

Siyaset de siyasi iktidarın bu fonksiyonları içerisinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla siyaset, “üretimi artırmayı, kaynakları adil bölüştürmeyi ve bunu meşru bir zeminde gerçekleştirmeyi” ifade etmektedir (Özer, 2022). Bu süreçte siyaset toplum barışını sağlamak ve hukuku tahakkuk ettirmek için kural koymayı (yasama), bu kuralları uygulamayı (yürütme) ve sorun çıkması halinde kontrolünü sağlamayı (yargı) içeren bir bütündür (Toku, 2023).

Dolayısıyla siyaset, siyasal iktidarın elindeki yetkiyi kullanması, olana bitene yön vermesi, politika ve kuralları/kaideleri belirlemesi, devletin fonksiyonlarını sürdürmesi, yönetimden pay almaya dair dağıtımın sağlanması, liyakatin anlaşıldığı şekilde işletilmesi, fikirlerin uygulamaya geçirilmesi ve denetlenmesi gibi fonksiyonları yerine getiren bir özellik göstermektedir. Dolayısıyla bu tanım çerçevesinde Enderun Mektebi'nin bu konuda siyasal iktidarın yürüttüğü siyasi faaliyetlere hangi yönleri ile temas ediyor olduğu sorusu önemli hale gelmektedir. Siyaset yönetimden pay almak ya da ona yön vermek olmasıyla Enderun'dakilere bu süreçte padişah tarafından verilen imkanlar önemli hale gelmektedir. Ayrıca Enderun'un kuruluş ve işletilme mantığı da bu süreçte siyasetle ilişkili hale gelmektedir.

2.2.Enderun Mektebi ve Öne Çıkan Özellikleri

Osmanlı Devleti merkezîyetçi bir yapıya sahip bulunmaktadır. Mutlak otorite padişaha aittir ve yönetim sarayda gerçekleştirilmiştir. Ordu ve ülke yönetimi padişaha bağlı olmuştur. Padişah örfi (ferman, kanunname, berat, iç yönetmelikler vs.) ve Şeri kurallara uygun olarak ve divanda görüşmeler yaparak İstanbul'un fethi ve başkent yapılması sonrası yapılan Topkapı Sarayı'nda 19.yüzyıla kadar devleti yönetmiştir. Saray "Enderun, Birun ve Harem" olarak üç bölümden meydana gelmiştir. Birun (dış bölüm)'da padişah devlet işlerini yürütmüş, divan toplantılarını (Kubbealtı'nda) gerçekleştirmiştir. Burada sarayın dış hizmetlerine bakan görevliler yer almıştır ki bunlar: "yeniçeri ağası, kapıkulu süvarileri, topçular, cebeciler, terzi, doktor, çarşnigir, seyis vb. çeşitli hizmetliler". Birun, Akağalar kapısı da denilen Babü's-sa'ade kapısıyla Enderun'a bağlanmıştır. Enderun (iç, iç saray, sarayın iç hayatı), padişaha hizmet etmekte olan görevliler ile askeri ve idari yöneticilerin yetiştirilmiş olduğu saray okulunun yer aldığı bölümdür. Harem ise padişahın özel hayatını sürdürdüğü alan olmuştur. Devlet meselelerinin görüşüldüğü Divan-ı Hümayun'a ise Fatih döneminde kadar padişah başkanlık etmiş olsa da sonrasında divan başkanlığı vezir-i azamlara bırakılmıştır. Padişah halka açık olan bu divanın görüşmelerini kasıradl denen yerden izlemiştir. Toplantı bittikten sonra vezir-i azamlar ve diğer divan görevlileri arz odasına geçerek padişaha ayrı ayrı bilgi vermişlerdir. Divanda alınan kararlar padişahların onayından geçerek uygulanmıştır. Divan, devlet yönetiminde padişaha ait olan "yasama, yürütme ve yargı erklerini" padişah adına kullanan temsilcilerden oluşmuştur. Osmanlı bürokrasisini oluşturan bu kollar ise "seyfiye" (Sadrazam, vezirler, kazasker, nişancı, defterdar, yeniçeri ağası, kaptan-ı derya) yani yönetim ve askerlik-askeri bürokrasisi, "ilmiye" (Müftü, şeyhülislam, kadılar, müderrisler) yani eğitim-öğretim, fetva ve yargı-din, hukuk ve eğitim bürokrasisi ve "kalemiye"lerden (Defterdar ve Nişancı'ya bağlı kâtipler ve kalemler) yani yazışma, mali işler, kayıt altına alma işi yürüten sivil bürokrasi oluşmuştur (Osmanlı Devletinde Yönetim Askeri Teşkilat ve Eğitim, 2017; Arslan, 2021:943-946; Çevik, 2019).

Osmanlı padişahlarının saray dışında günlerinin büyük bölümünü geçirdikleri yer olan Enderun (Avaner ve Babaoğlu, 2020:809) hem padişahın şahsi hizmetlerinin görüldüğü bir alan hem de devletin yüksek makamlı devlet adamlarının yetiştirildiği bir saray akademisi özelliği göstermiştir ki bu nedenle bu akademi Enderun'da yer aldığı için Enderun Mektebi denilmiştir (Ekinci, 2011).

II. Murad zamanında kurularak Fatih Sultan Mehmet Han devrinde sadece bir devşirme okulu olma kimliğinden kurtularak devletin muhafazası için ihtiyaç duyulan mülki ve idari kadro eğitimine yönelmeye başlayan (Akkutay, 2017) Enderun Mektebi, Osmanlı'nın zeki, kabiliyetli, donanımlı ve sultana sadakat ile bağlı olan seçkin idarecilerin yetiştirildiği müessese olmasıyla medrese dışındaki en önemli eğitim kurumu olmuştur. Resmî ve özel hayatın bir arada devam ettiği Enderun'da yer alan saray kadrosuna "Enderun halkı" tabiri kullanılmıştır (Çevik, 2019). Burada Osmanlı'nın ihtiyacı olan kalifiye devlet adamı kadroları yani "mülki, idari, diplomatik, askeri ve diğer önemli kadroları" yetiştirilmiştir (Deri, 2009). Dolayısıyla bu mektep, Osmanlı'nın merkez ve taşra bürokrasisine lazım olan insan gücü kaynağını yetiştirmiştir (Avaner ve Babaoğlu, 2020:806).

Dünyanın ilk "kamu yönetimi okulu" unvanını almış olan bu okulda öğrenci seçimi, devşirme uygulaması ile yapılmış ve çoğunluğu 8 ila 10 yaşlarındaki zeka, yetenek, ahlak, temsil yönü, yüz ve vücut görünümü olarak kendisini kanıtlamış öğrenci adayları

seçilmiştir. Büyük oranda² Hristiyan tebaadan devşirilen bu çocuklar Türk ailelerin yanında örfü, adeti, kültürü, İslam'ı ve Türkçeyi öğrendikten sonra Acemi Ocağı'na teslim edilmiş ve bürk giyerek acemi oğlanı olmuşlardır. Bu acemi oğlanlar ikinci adımda saraya bağlı olan belirli saray okullarına (Galata Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı, Edirne Sarayı ve İskender Çelebi Sarayı) gönderilmiş ve 7-8 yıl eğitim aldıktan sonra "çıkma" denilen diploma törenlerinin ardından çeşitli askeri birlikler arasında (ve dolayısıyla Yeniçeri Ocağına) dağıtıldıkları gibi başarılı öğrenciler yükselmeye devam etmiş ve Enderun'a geçmişlerdir. Enderun'daki eğitimde teori-uygulama bütünlüğünün kurulması, adap-ı muaşeret kurallarının öğretilmesi, askeri bilginin ilerletilmesi, spor ve sanatla ilgilenilmesi önemli bir yer tutmaktadır. Bilgiyi ahlâkla beraber vermek bu okul için önemli olduğu gibi, teoriyi uygulamalı olarak öğretme de, Enderun'un ana amaçlarından olmuştur (Armağan, 2015:2; Tereci ve diğ., 2008: 2,21; Morkoç, 2023; Özkul, 2012: 229; Dünden Bugüne Kuleli Askeri Lisesi, 2007: 22; Ekinci, 2011; Taşkın, 2008: 361-362; İpşirli, 1995: 186; Tekin, 2014: 17).

Bu mektep, resmî Osmanlı ideolojisi veya zihniyetinin öğretildiği temel eğitim birimi olmuştur. Bununla birlikte idarî ve siyasî hedeflerin tayin edilmesinde, devletin ana kurumlarının işleyişinde önemli bir yere sahip olmuştur (İpşirli, 2023). Bu ihtiyaç ve mantığa binaen mektebin eğitimi; aşağıdan yukarıya doğru sıra ile "Büyük ve Küçük Oda, Doğanlı Odası, Seferli Odası, Kiler Odası, Hazine Odası ve Has Oda" olarak dizayn edilmiştir³ (Taşkın, 2008:362; Gündüz, 2016:17). Odalara "Koğuş" denmiştir ve öğrenciler sırayla saraydaki her odanın gereğini yerine getirerek odalarda bir ya da iki yıl arasında değişen sürelerde eğitim görmüşlerdir (Morkoç, 2023). "Büyük Oda ve Küçük Oda" ile birlikte "Doğanlı Odası/Koğuşu" Enderun Mektebi'nin orta öğrenim dengindeki okulları iken kalan dört sınıftan Seferli Odası ve Kiler Odası "tamamlama" ve Hazine Odası ve Has Oda "ihtisas" sınıfları olarak yükseköğrenim seviyesinde bir vazife üstlenmişlerdir (Dünden Bugüne Kuleli Askeri Lisesi, 2007: 22). Has Oda özellikle alınan eğitim itibarıyla uygulamalı eğitimin en fazla olduğu aşama olmuştur (Akkutay, 1984:104). Bu yüksek eğitim kurumu eğitim alanında beş ana prensibi benimsemiştir: "1) kişilik ve karakter eğitiminin sürekli işletilmesi, 2) "duygu ve beden" gelişimine programlarda dengeli bir şekilde yer verilmesi ile eğitimde sürekliliğin ve takibin temin edilmesi, 3) dünyevi ve dini bilimlerde çok yönlü yetiştirilmeleri, 4) Sanat öğrenimi ve el becerilerine büyük önem verilmesi, 5) "kişisel farklılıklar"ı karşılayacak biçimde eğitim ve öğretim verilmesi" (Coşkun, 2012: 3).

3. ENDERUN MEKTEBİ'NİN SİYASİ YÖNLERİ

Enderun Mektebi'nin siyasi yönüne dair izlerin bulunduğu veriler tasniflendiğinde bu konuda on altı başlığın incelenebileceği görülmüştür. Bu başlıklar altında Enderun Mektebi'nin siyasetle ilişkili yönleri değerlendirilmiştir.

3.1. Mektebin Sarayın İçerisinde Yer Alması ve Öğrencilere Tecrit Uygulanarak Sarayın Sırlarının Korunması

Enderun Mektebi 600 yılı aşkın tarihi ile üç kıtaya yayılmış bulunan Osmanlı'nın gelişmesinde büyük bir etkiye sahip bulunduğu çoğu tarihçi tarafından dile getirilen bir kurumdur. Ancak böyle bir kuruluşun Batı tarihçileri tarafından tanınmamasında kurumun dışarıya kapalı olmasının etkisi bulunmaktadır. Aktarıldığına göre Miller bu hususta: Enderun'a, yabancıların ziyaretine izin verilmediği, sarayın iç kısmında yer aldığını, burada yaşamını sürdürenlerin dış dünya ile olan ilişkilerinin tamamıyla denetim altında olduğunu, bilhassa yabancı kimselerin sarayın bu kısmına girebilmelerinin mümkün olmadığını, bu yüzden kurumun gelişimi ve öneminin gereğince tanınıp takdir edilememiş olduğunu" bildirmiştir (Enç, 2023).

Enderun Mektebi kamu hizmetleri için kalifiye eleman yetiştiren, padişaha "en iyi ve kusursuz" hizmet vermeyi amaçlayan, toplumdaki soyutlanmış, ancak izinle saray dışına çıkabilen, Türk asıllı olmadıkları için toplumu tanımayan ve ulusal duyguları olmayan bir

² 16.yüzyıldan sonra Enderun'a devşirme çocukların yanında Türk ve Müslüman ailelerden oğlan çocuklar da alınmaya başlamıştır (Arslan, 2021:949).

³ Odalardaki eğitim sistemi ve bu konuda detaylı bilgi için bakınız (Ekinci, 2011; Gündüz, 2016:18; İpşirli, 2023; Akkutay, 2017).

kesimi oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu okuldan yetişip çıkan veziriazamlık, vezirlik, beylerbeyliği gibi yüksek vazifelere atananlar toplum ya da millet için değil, padişah için canla başla çalışma gayreti göstermişlerdir (Avaner ve Babaoğlu, 2020:807).

Saraydan dışarıya bilgi sızdırılmaması Enderunlunun en önemli özelliklerinden olmuştur. Sarayda öğrencilere uygulanan tecrite ilaveten mezun olduklarında ve staj yapmak için taşraya gittiklerinde de sarayda gördüklerini ya da duyduklarını hiç kimseye söylememeleri konusunda tembihlenmişlerdir. Bu kimseler çoğu zaman haremde cırac olarak yetişmiş hanım kişilerle evlendirildiklerinden her ikisinin de birbirini denetlemesi kolay hale gelmiştir. Bu şekilde sarayın sır koruma mekanizması işletilmiş ve denetlenmiştir (Armağan, 2015).

Mektep öğrencilerinin sarayın içerisinde tecrit edilmiş şekilde bulunmaları aslında devşirilmiş, başka ırklardan ya da dinlerden olan bu gençlerin zihinlerinin bulandırılmaması anlamında siyasi bir amaç gütmektedir. Bu şekilde dışardan duygusal bir bağ bulunan kimselerin saray içerisindeki bilgiye/sıra sahip olması engellendiği gibi öğrencilerin bu tür akrabalıklara karşı olan bağlılık duygusu da azaltılarak devletin kontrolünde dış etkinin azaltılması hedeflenmiş gözükmektedir. Öğrenciler padişaha bağlı hale getirilerek devletin yönetimi güçlendirilmek ve devletin ömrü uzatılmak istenmiştir. Burada tecrit halinde bulunan gençlerin kişilikleri oturana kadar akraba bağı ve para gibi değerlere karşı oluşabilecek duygu bağı kutsal değerlere ve padişaha yöneltilerek davası padişaha kul olmak olan gençler yetiştirilerek devlete katkı sağlanması gözetilmiştir.

3.2.Sarayda Yaşanan Olaylara ve Saraylıların Diplomatik Görüşmelerine Dair Görgü ve Bilgileri Olması

Çalışma sistemine bakıldığında, programı ve işleyişi göz önünde bulundurulduğunda Enderun Mektebi'nin bir mektepten öte "çeşitli sanatların, hünerlerin, siyasi ve idari bilgilerin uygulamalı anlamda öğretildiği, kabiliyetlerin tespit edilerek geliştirildiği" bir staj ve kurs yeri olduğu görülmektedir (İpşirli, 2023).

Enderun, devletin genişleyen topraklarındaki elit potansiyelini tespit edip eğiterek bunların devlet hizmetinde kullanılmak üzere yetiştirilmesini esas almıştır. Bu bağlamda günümüzdeki eğitim kurumları gibi dar bir uzmanlık eğitimi vermekten ziyade "mimar, ressam, nakkaş, hattat, kâtip, müezzin, imam, müverrih, münecim, alim, şair, silahşör, sazende, hanende, nüktedan ve soytarı gibi" idarenin ve sarayın ihtiyacı olan her türlü görevlinin yetiştirildiği bir yer olarak yükselebilmek için ehliyet, liyakat ve sadakati esas almıştır (Armağan, 2015) ve uygulamalı eğitimi esas alınarak öğrenci yetiştirilmiştir. Çünkü Enderun gençleri içinde buldukları çevrede yaşadıkları ve gördükleri ile bilgi ve görgülerini artırmışlardır. Topkapı Sarayı asırlar boyu yoğun olarak diplomatik, siyasi ve idari faaliyetlere sahne olmuştur. Ayrıca ülke içindeki sancak beyleri, beylerbeyiler, kadılar ile birlikte Müslüman ve gayrimüslim ülkelerden gelen diplomatik elçiler, heyetler ve tabiki Divan-ı Hümayun üyeleri olan kimseler (vezirler, sadrazamlar, kazaskerler) bu sarayda yoğun faaliyet içerisinde bulduklarından Enderunlular bu kaynaklardan bilgi birikimi ve yaşanan olaylardanengin bir görüş ve tecrübe sağlamışlardır. Merkezde ve eyaletlerde çeşitli seviyelerde hizmet yürüten vezirler, sancak beyleri, beylerbeyiler ve diğer idari vazifeliler çoğunlukla bu kurumdan yetişmiş kimseler olmuştur. Bu çerçevede Enderun'da yetişmiş bulunan ve değişik yerlerde/alanlarda görev yapan birçok âlim, şair, devlet adamı, asker ve idareci bulunmakta ve çeşitli kaynaklarda bunların bilgileri yer almaktadır (İpşirli, 2023; İpşirli, 1995: 187).

Aktarıldığı üzere Nizamettin Nazif bu konuda şu sözleri sarf etmektedir: "Saray Enderun'a, Enderun da memlekete hükmederdi". Devlet siyasi ülküsünü dikkatle seçtiği Enderun talebelerine aşılımıştır. Bu ülkü ile Enderunlular sarayda tecrübelerle donatılmışlardır. Dolayısıyla, Enderun'dan eğitim alan bir idareci, İspanya ile İngiltere arasındaki Atlas durumunu bir İspanyol ve İngiliz asilzadesinden daha iyi bilmiştir. Enderunlu bir kişi Şimali Afrika kıyılarında veya Ceziretülarap'ta yaşayan çok sayıdaki Arap ve Berber kabilelerinin örf ve âdetlerini bildiği gibi Floransa ile Venedik arasındaki ticari rekabeti de bilmiştir. Bir Enderunlu Hükno'ların herhangi bir hareketini Katolik Katerin dö Medici'den daha büyük bir özenle/dikkatle takip etmiştir (Armağan, 2015).

Dolayısıyla Enderunlular Osmanlı ülküsü benimsetilerek dünyadaki gelişmelere hakim olacak şekilde siyasi bilgilerle donatılmışlardır. Padişaha yakın olmaları ile devlet idealleri çerçevesinde eğitilmişlerdir. Diplomatik hadiseleri yakından görmeleri ve padişahın davranışlarını izlemeleri ya da öğrenmeleri mektebin siyasi yönüne işaret etmektedir. Burada özellikle saraylıların dış ilişkilerde nasıl bir davranış sergilediğini izleyerek uygulamalı olarak öğrenmeleri ileride yönetime dahil olduklarında iyi bir siyaset ve idare ehli olmalarını sağlamıştır.

3.3.Eğitim Muhataplarının Çoğunlukla Siyasiler ya da Saraylılar Olması ve Yöneticiliği Uygulamalı Olarak Öğrenmeleri

Enderun Mektebi dünyanın ilk kamu yönetimi okulu olarak Osmanlı'nın ihtiyacı olan mülki, idari, diplomatik ve diğer devlet adamı kadrolarını yetiştirmiştir (Dere, 2020:81). Bu mektepte gençler bir yandan saray terbiyesi alıp Osmanlı'nın görünüşüne ihtişam katarken diğer yandan sarayın ve padişahın hizmetlerini yürüterek uygulamalı bir staj görmüşlerdir (Ekinci, 2011).

Mektep gençlerinin, içinde bulunduğu çevre onların bilgi ve görgülerinin artmasını sağlamakla birlikte (İpşirli, 1995: 187-9). Bu çevre onların teorik bilgilerini pratikle birleştirmelerini sağlamıştır. Çünkü yoğun idari, siyasi ve diplomatik faaliyetler Topkapı Sarayı'nda gerçekleşirken öğrenciler de bulunduğu bu çevreden eğitim alarak pişerek tecrübe kazanmışlardır (Arslan, 2021:951).

Osmanlı Devleti'yle teşkilâtı İstanbul'un fethiyle birlikte oldukça genişlemiştir. Bununla birlikte "din, dil, ırk ve an'ane" bakımından birbirinden farklı olan ülkeleri Osmanlı'nın otoritesi altında tutabilmek adına devletin çeşitli vazifelerini yerine getirebilecek kabiliyetli ve bilgili idarecilere ihtiyaç hasil olmuştur. Bununla birlikte saray halkının işlerini idare edebilecek personele de gerek duyulmuştur. Bu ihtiyaçla hazırlık saraylarının kurulmaya başlanması söz konusu olmuş ve bu saray okulları ile devletin "bütün sivil memurları, devlet ileri gelenleri ve askerî görevlileri, sadrazamı, kubbe veziri, yeniçeri ağası, defterdarı, divan şairleri, hattatları, tarihçileri, beylerbeyleri ve valileri yetiştirilmiştir. Bu hazırlık saraylarının mühim bir özelliği ise gençlerin henüz mektepteyken iş ve memuriyet hayatına katılmasını sağlaması olmuştur. Öğrenciler burada bir takım dersler görmüş, kabiliyetlerine göre çeşitli sanatlar öğrenmiş ve mektebin genel işlerine katılım göstermişlerdir. Bu anlamda bilgi alma, iş öğrenme ve yapma ile birlikte memuriyet stajı bir arada yürütülmüştür. Bu saray mekteplerinin (Edirne Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı, Galata Sarayı, İskender Çelebi Sarayı) her birinin amacı Enderun Mektebi'ne nitelikli öğrenci yetiştirmek olmuştur (Akkutay, 2017).

Enderun da kendi içerisinde bulunan yedi oda ve koğuşa yeni bilgi ve öğrenme aşamaları ile birlikte sınavlar ve terfiler koymuştur. Burada belli sürelerde ilerlemeler kaydedildiği gibi padişahlar özel olarak da zaman zaman terfi ve çıkmalarda "Kanuni Sultan Süleyman'ın hasodabaşı İbrahim'i veziriazamlık makamına getirmesi gibi" usul dışı uygulamalar ortaya koymuştur (İpşirli, 2023). Dolayısıyla Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlik makamına uygulama bilmeyen ve görmemiş bir gencin getirilmesi mümkün gözükmemektedir. Çünkü Enderun Mektebi'nin en yüksek kademesi olan "Has Oda" teoriden çok uygulamaya ağırlık verilen bir eğitim süreci gerçekleştirerek kişileri idarecilik yönünden yetiştirmeye çalışmıştır (Çevik, 2019). Ancak Has Oda'nın evvelindeki eğitim kademelerinin de siyasetin uygulamalarının öğretildiği alanlar olduğu açıktır. Bu odalarda eğitim gören çocuklar üst kademedekilere derin saygı göstermek zorunda oldukları gibi odaların her birinde ayrı ayrı öğretilenlerin toplamı da devletin siyaseti ile ilgilidir. Bu odalarda öğrenciler din, ilim, fen, sanat, at binme, ok atma, devletin bütçe ve maliyesini, iletişimini, avcılığın stratejisini, kılık kıyafet düzeniyle nizam ve gösterişini, beslenme düzenini ve tabiki kutsal emanetlerin büyüklüğünü, değerini, muhafazası ile devletin sorumluluğunu, kudretini, vazifesini, idealini uygulamalı olarak öğrenmişlerdir. Bu odalarda gördükleri hizmet ile devlete ve padişaha biati öğrenmişlerdir (Gündüz, 2016:17).

Özellikle Has Oda'nın dört meşhur zabıtinden (hasodabaşı, silahtar, çuhadar ve rikabdar) birisi olan hasodabaşının padişahın huzuruna çıkma yetkisi olduğu görülmektedir⁴. Bu odanın toplamda kırk mevcudu olmakla birlikte "hünkâr müezzini (ser müezzini), sır kâtibi, kahveci başı, sarıkçı başı, başçavuş" gibi padişah hizmetinde bulunan kimseler de Has Oda mensupları arasından seçilmiştir. Has Odalılar hareme bitişik mabeyin isimli odada bulunmuşlar ve çıkma gerçekleştiğinde kıdemlerine göre önemli görevlere tayin edilmişlerdir (İpşirli, 2023).

Hasodabaşı, Enderun'dan çıktığında vezir rütbesi olsa da bir istisna olarak Kanunî Sultan Süleyman zamanında Makbul İbrahim Paşa, hasodabaşılikten sadrazamlığa tayin olmuştur. Dolayısıyla Has Oda'nın padişahın bir nevi hususî kalem müdürlüğü ve hizmet birimi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Hazine Odası, Kiler Odası ve Seferli Oda kumandanlarının da Has Oda zabıtlarından seçildiği bilinmektedir (Ekinci, 2011). Defalarca testlerden geçerek sonrasında bizzat padişaha takdim edilen Has Odalılar aldıkları uygulamalı eğitimle genç yaşta idarecilik yönünden yetiştirilmişlerdir (Deri, 2009).

Enderun Mektebi'nde sınıftan sınıfa terfi yapıldığı gibi göze girenler Has Oda'ya kadar yükseltilmişlerdir. Bu odadaki terfinin ise on iki yahut daha fazla kademeli memuriyet şeklinde düzenli bir şekilde yapıldığı belirtilmektedir. İç Oğlanlar dikkatlice izlenerek değerlendirilmiştir ve güven verdikleri düzeyde kendilerine sorumluluk verilmiştir. Tüm izlemelerin sonunda iyi davranışlar ortaya koyanların ilk devlet ve saray görevlerine terfileri mümkün olmuştur. Sultan Selim zamanının meşhur Kaptan-ı Deryası Hüseyin Paşa da bu odadan çıkmıştır (Akkutay, 2017).

Has Oda'da gerçekleşen eğitimin ana amacı, öğrencileri idareci olarak yetiştirmekle sınırlandırılmıştır. Defalarca seçimden geçmeleri ile genç yaşta olmalarına rağmen sistemde büyük bir konuma sahip olmuşlardır. Saray eğitim sistemiyle mücadeleci devlet adamı ve sadık bir Müslüman tipi yetiştirilmek istenmiştir. Öğrencilerin ilim adamı özelliklerini taşıması, iyi bir hatip olmaları, kibar ve iyi ahlâklı olmaları zorunlu görülmüştür. Bu bağlamda Enderun Mektebi öğrencisi Müslümanlık ile birlikte Türk örf ve adetlerini en iyi şekilde öğrenmek durumunda olmuştur. Enderun-ı Hümayun'da yapılan bütün iç ve dış tayinlerin padişah tarafından yapılması da öğrencilerin durumunun padişah tarafından bilindiğini göstermektedir. Öğrenciler on iki terfi sınavına dahil olmakla birlikte her odanın oğlanları on gruba bölünerek her grubun başına bugünkü karşılığı Pedagog olan bir Lala verilmiş ve öğrencilerin her hareketleri izlenerek yapmaları gerekenler uygulamalı olarak öğretilmiştir. Ak Ağalar Enderun Mektebi'ndeki eğitimde bilhassa mühim bir pozisyon işgal etmiş ve ayrıca sarayda büyük bir siyasi güce sahip olmuşlardır. Ak Ağalar gençlerin disiplinini sağlamada çok başarılı olmuşlardır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti, idareciliğin önemini kavrayarak ona gereken değeri vermiştir. Gençleri kabiliyetlerine göre sınıflandırarak onları nasıl takip edip izlediklerini göstermişlerdir. Ayrıca başarıları oranında onlara idarede şans tanımışlardır. Kıdemli ve başarılı öğrenciler arasında yaşça büyük olanlardan da Lala seçilmiş ve yaş olarak büyük ve öğrenimde iyi/ileri durumda olanlar küçük olan öğrencilere yardımcı olmuşlardır (Akkutay, 2017).

Görüldüğü üzere Enderun'un asıl amacı sarayda çeşitli kademelere idareci yetiştirmektir. Eğitim esnasında en baştan en sona birçok sınama yapılarak öğrenciler kabiliyetlerine göre tasniflenmiştir. Öğrenciler her anlarında izlenerek ve saraylılar tarafından eğitilip takip edilerek onların kabiliyetlerinden maksimum düzeyde faydalanılması hedeflenmiştir. Bunun sonucunda en başarılılar uygulama bilgisi ile de donatılarak devletin en üst siyasi makamlarına getirilmişlerdir. Her kademedede vazifesini profesyonel yapan idareciler seli ile Osmanlı'nın yönetilmesi işlerde tikanıklıkların olmasını engellemiş ve dışarıya karşı Osmanlı'nın ihtişamı her kademedede gösterilmiştir.

3.4.Fikir ve Karar Vererek Yönetime Katılmaları

Enderun Mektebi'nin temel amacı devlete devlet adamı yetiştirmektir. Yüksek tahsilli bu saray üniversitesi liyakat ve ehliyete dayalı olarak çok sayıda önemli şahsiyet yetiştirerek

⁴ Ekinci (2011) ise rütbe sırasıyla silahtar, çuhadar, rikabdar ve tülbent ağasının kimseye sormadan istedikleri vakit padişahın huzuruna çıkabildiklerini ifade etmiştir. Ayrıca sadrazamın, hatta şehzâdelerin dahi böyle bir salâhiyeti olmadığını belirterek bu kimselerin padişahın yanından hiç ayrılmadıklarını ve dışarı çıktığında padişaha refakat ettiklerini bildirmiştir.

Osmanlı'nın cihan devleti olmasına büyük katkı sağlamıştır (Gündüz, 2017:21). Bu okuldan alınan dersleri alanlarında uzman hocaların ve mesleğinde ehil sanat erbabı üstatların vermesi bu okuldan idare kademelerine çok sayıda devlet adamının çıkmasını sağlamıştır. Bu mektep kurulduktan kapatılana kadar geçen zaman diliminde “çok sayıda sadrazam, kaptan-ı derya, şeyhülislam, kubbealtı veziri, defterdar, sancakbeyi, beylerbeyi, yeniçeri ağası, nakkaş, mimar, ressam, hattat, minyatür ustası, kâtip, musikişinas, müezzin, imam, müverrih, âlim, şair, hanende vb.” yetişmiştir (Deri, 2009; Arslan, 2021:952; Gündüz, 2016:16-17).

Aktarıldığı üzere Tayyazade Âta Bey, Enderun hakkındaki üç cilt olan eserinin son iki cildini Enderun'da yetişen seçkin ve ünlü kişilerin kısa biyografilerine ayırmıştır. Tespitlerine göre, Osmanlı Devleti'nde sadarete geldiğini tespit ettiği 60⁵ sadrazamdan 48'i Enderun'da yetişmiştir. Birun'da yetişerek gelenler ise 12 tanedir. Enderun'dan yetişenlerin en ünlülerinden “Fatih Sultan Mehmet'in sadrazamı Hırvat Mahmut Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'ın dört sadrazamı İbrahim, Lütfi, Rüstem, Sokullu Mehmet Paşa” örnek olarak verilebilir. Bunların yanında “Köprülü Mehmet Paşa, Sinan Paşa ve Kaptan-ı Deryalardan 23'ü” yine Enderun Mektebi'nde yetişmiştir. Bunlara ilave olarak çok sayıda seçkin yazar, sanat erbabı ve düşünür de bu okulda yetişmiştir. Her ne kadar şeyhülislamlar bu kurumdan yetişmeseler de Tayyazade Ata Bey'den aktarıldığına göre, şeyhülislamlardan üçü Enderunludur (Yıldız, 2019; Coşkun, 2011).

Bu okulun öğrencilerinden birisi olan Evliya Çelebi, ataları çok önemli görevlerde bulunmuş biri olarak soyu Ahmet Yesevi'ye kadar dayandırılmaktadır. Babası sarayda görevi olan biri olması nedeniyle İstanbul'un önemli şahsiyetleri ile tanışma fırsatı bulmuştur. Dolayısıyla yetiştiği çevre, aldığı eğitim, ailesinin pozisyonu, yetenekleri ve üstün zekası O'nu ayrıcalıklı kılmıştır. Babasının çevresinde yer alan ilim sahibi kişilerin sohbetlerinden etkilenmiştir. Sonrasında Enderun Mektebi'ne kabul edilmiştir. Osmanlı kent kültürünü tanımıştır. Uzun seyahatler için eğitilmiş ve bu konuda staj yapmıştır. “Tarihçi, halkbilimci, ressam, müzisyen, haritacı, zanaatkâr, dilbilimci, savaşçı, mimar, hattat, nakkaş ve gurme” olmasının yanı sıra “padişahlara, vezirlere, paşalara” sohbet arkadaşlığı yapmış bir kimse olmuştur. Bilgi düzeyi, tatlı dili, nükteli konuşmaları, hazır cevaplılığı, güzel sesi sayesinde her mecliste aranan bir kişi olmuş ve bu özellikleriyle sıkça IV. Murat'ın huzuruna çıkmış, hoş sözlerle ve nüktelerle O'nu oyalamıştır. Özellikle padişah sinirli olduğunda O'nu çağırtmıştır. Türkçeyi etkili, düzgün ve sanatsal olarak kullanabilen Çelebi Farsça, Arapça ve Rumca'yı Enderun'da; Yunanca ile Latinceyi ise babasının arkadaşı Simyon Usta'dan öğrenmiştir. Ayrıca gezdiği ülkelerin dillerinden de parça parça öğrenmiş ve yazmıştır. Çelebi'nin yaşadığı dönemde 6 padişah (Ahmet, I. Mustafa, II. Osman, IV. Murat (1623-1640), I. İbrahim ve IV. Mehmet) görev yapmıştır. Enderun'daki eğitimi sonrasında musahip (sohbet arkadaşı, sohbetçi) olarak saraya kabul edilmiştir. Yüksek kademelerdeki tanıdığı onca devlet adamına rağmen makam mevki derdinde olmamış ve hayatını seyahate adamıştır. Evliya Çelebi'ye, seyahatleri esnasında yardımcı olması için; bazen köyleri tahrir etmek, mektup götürüp getirmek ve vergi toplamak gibi görevler de verilmiştir. Seyahatlerinde maiyetinde bulunduğu valiler ve serdarlarla arası gayet iyi olmuştur. Ancak Çelebi bu kimselerin eksikliğini ya da yetersizliğini gördüğünde söylemekten geri durmamıştır. Dünyalık beklentisi olmayan Derviş Ali, Derviş Haydari gibi kimselerle de yol yürümüştür. Evliya Çelebi zaman zaman elçilik vazifesi de üstlenmiştir (Şakacı, 2016:341-343).

Dolayısıyla Evliya Çelebi siyasi kademelerdeki kimselerin önemseydiği, dinlediği ve onlara fikirler veren biri olarak burada kendisini göstermiştir. Padişahın sohbete çağırdığı ve çeşitli vazifeler verdiği bir kimse hüviyetindedir. Ayrıca Evliya Çelebi'nin yazdığı seyahatname bugünün siyasetine bile yön vermektedir. Çelebi ayrıca o günkü gezileri ile padişahlara ve diğer yönetim erkanına çevrede olup bitenle ilgili bilgiler aktarmış ve siyasetçilerin fikirlerini yönlendirmiştir. Çünkü o günkü koşullarda iletişim ağında seyahat erbabı ve tüccarların bilgi aktardığı bilinmektedir.

Benzer şekilde Koçi lakaplı Mustafa Bey'in de yönetim üzerinde etkili olduğu görülebilmektedir. Arnavut kökenli bir devşirme olan Koçi Bey Enderun'da çeşitli görevleri

⁵ Bu sayıyı farklı kaynaklarda 63 ve 79 olarak da görmek mümkündür (Gündüz, 2016:16-17; Deri, 2009).

yerine getirmiştir. Koçi Bey, IV. Murat devrinde Has Oda'ya alınarak padişaha en yakın konuma erişen güvenilir adamı olmuştur. 1631'de, devlet yönetiminde yaşanan bozuklukları ve bunları çözenin yollarını görünür kılmak amacıyla yazdığı raporları (Armağan, 2016:115) IV. Murat'a sunmuştur. Koçi Bey aynı zamanda IV. Murat sonrasında tahta çıkmış bulunan Sultan İbrahim'e de risale sunmuştur. Fakat risale Sultan İbrahim'e devlet yönetiminin işleyişini anlatmak, kanunları öğretmek, dua ve telkinlerde bulunmak niyetiyle hazırlanmıştır (Armağan, 2016:116). Ayrıca aktarıldığı üzere Koçi Bey Enderun'un IV. Murat dönemindeki ahvalini şöyle özetlemektedir (Avaner ve Babaoğlu, 2020:819):

“...Onlardan sonra gelen vezirler, mecburen iç halkına [Enderunlulara] uyup, havalarna göre hareket edip, her ne isteseler red etmez oldular. Onlar [Enderun ahalisini] da pek çok işlere karışmağa başlayıp, kan bahasına nice yüz yıl evvel feth olunmuş köyleri, tarlaları birer yolunu bulup, kimini paşmaklık ve kimini arpalık, kimini mülk olarak verdirip, kendileri tamamen doyduktan sonra her biri adamlarına nice tımar ve zeâmetler verdirip, kılıç erbabının dirliklerini kestiler. Devlet hâzinesini ziyana uğratıp, âlemi bu hale getirdiler. Bundan sonra yine kanâat etmeyip, rüşvet kapısını açarak sancaklara, beylerbeylere ve diğer pâdişâh mansıblarına karışmağa başladılar.”

Koçi Bey yazdıkları ile Enderunluların yönetime etkisini ve siyasetteki belirleyiciliğini göstermiştir. Hatta bu konuda eleştiriler ve öneriler sunarak devletin sorunlarını düzeltme gayreti göstermiştir. Enderun'da yetişmesi ve tanınması ve güven kazanması ile o günkü bozulmaları padişaha aktarabilecek pozisyonda ve bu fırsatı yakalamış biri durumundadır.

Ayrıca Divan-ı Hümayun adındaki mecliste “Enderunlu birçok ismin yer alması ve nihai karar padişahın olsa da divanda görüş beyan etmeleri” padişahın Divan üyeleri ile istişare halinde olduğunun ve alınan kararlar ile üretilen çözümde Enderunluların etkisinin olduğunun göstergesidir (Arslan, 2021:944).

Toparlanacak olursa mektep mensupları Osmanlı'nın bürokrasi kadrolarında önemli mevkilere gelmeleri ile birlikte padişahın Divanda fikirlerini dinlediği insanlar olmuşlardır. Bu çerçevede düşünüldüğünde padişahın bu insanların bilgilerinden istifade ederek yönetimi sürdüreceği anlaşıldığından bu mekteplerde yetişen öğrencilerin fikirlerinin yönetimde işler hale geldiği kavranabilmektedir. Koçi Bey ve Evliya Çelebi örneklerinde de görüldüğü gibi padişahın danıştıkları hususlarda da yönetime katılımları sağlanabilmiş ve politika üretimine dahil olabilmişlerdir.

3.5.Zekâları/Yeteneklileri ile Seçilerek Siyaseti/Yönetimi Öğrenerek Yükselmeleri ve Bu Konuda Dış Çevrede Olumlu İzler Bırakılması

Enderun Mektebi'nin seçiciliği ve kudreti yabancı temsilcilerin de dikkatini çekmiş ve övgülerine nail olmuştur. Bu kimseler Enderun'u çeşitli özellikleri ile övmüşlerdir. Bu övgüler Osmanlı'nın medeniyet ve yönetsel taktik olarak üstünlüğünün Batılılarca da dillendirilmesi anlamına gelmektedir ki bu durum mektebin siyasi yönüne işaret etmektedir.

Aktarıldığına göre Fransız sarayı resmi temsilcisi Michel Boudier “Sarayın Genel Bir Tarihi” isimli eserinde, Enderun'da verilen eğitimin Türkleri varlıklı ve de güçlü yaptığını bildirmektedir. Resmi temsilci ayrıca, Türklerin pek çok genç arasından en yeteneklileri seçerek ve disiplinli bir eğitim ortaya koyarak onları dürüst insanlar hâline getirdiğini bildirmesiyle (Coşkun, 2012: 1) Enderun'un işlevini göstermiştir. Çünkü mektep farklı stili ile bir nevi hizmet içi eğitim sürdürmüştür. Kendisini beğendirerek terfi etmeye hak kazanan öğrenciler kabiliyetlerine uygun bir pozisyonda padişaha daha yakın hizmetlere gelmişlerdir (Arslan, 2021:952).

Benzer şekilde Miller'in de, Enderun'u “Osmanlı'nın ülkede liderlik vazifesi üstlenecek olağan dışı yeteneklere sahip gençleri keşfederek yetiştiren” (Akarsu, 2004: 54) bir yer olarak tanımladığı aktarılmaktadır. Fransız bir tarihçi olarak bilinen Blaise Vigner'in ise Enderun'u, “sultanın gücünü aldığı bir temel dayanak” olarak ifade ettiği ve bu okulu yetenekli gençleri elde edip yetiştirmek için kurulmuş bir okul olarak tanımladığı bildirilmektedir. 1668 yılında İngiliz seferi kâtibi Sir Paul Rycaut'un ise bu okulu,

“dünyanın siyasi değeri en belirgin olan kuruluşlarından bir tanesi olduğunun fark edileceğini” dile getirdiği ifade edilmektedir (Enç, 2004: 25).

Yabancıların kaleminden Enderun dinlendiğinde Osmanlı'nın farklı insanlara olan saygısı da kayıtlara geçmiş gözükmemektedir. Aktarıldığı üzere bir İngiliz sefiri (elçisi) “Osmanlıların, almış oldukları esirlere asla kötülük yapmadığını, kardeş gibi davrandıklarını, hangi milletten ya da dinden oldukları farketmeksizin, küçük çocukların zekâlarının ölçülerek keskin zekâlı olanların seçilip saraydaki Enderun isimli okulda, değerli öğretmenler tarafından okutulduklarını, İslami bilgiler, İslami ahlâk, kültür ve fen dersleri verilerek, gücü yerinde, başarısı yüksek Müslümanlar olarak yetiştirildiklerini ifade etmiştir. Ayrıca sefir Osmanlı ordularını ardı kesilmeyen zaferlere ulaştıran değerli kumandanların, Sokullu ve Köprülü paşalar gibi seçkin siyaset ve idare adamlarının, hep bu okulda yetiştiğini dillendirmiştir. Buna ilaveten sefir Türkleri durdurmak için Enderun Mektebi'nin ve medreselerin yıkılması gerektiğini, Osmanlıların fende geri bırakılması gerektiğini ifade etmiştir (Dere, 2020:82; Deri, 2009; Coşkun, 2011).

Dolayısıyla “Osmanlı'nın siyasi gücünde” bu mektebin öğrenci seçme ve yetiştirme stiline büyük etkisi bulunmakta ve bu durum Türk olmayan ağızlarca da dile getirilmektedir. Bu durum Osmanlı'nın devlet ve siyaset adamı yetiştirmedeki hassasiyetini ve çeşitli ırk ve dinlerden insanlara bu konuda fırsat yaratması ile bir cihan devleti olduğunu göstermiştir. Burada öğrenciler zeka ve yetenekleri ile fırsat yakaladıkları gibi siyaset ve yönetimi öğrenerek de yükselmişlerdir. Bu durum dış gözlerde bir siyasi güç ve korku yaratarak da yönetime katkı sağlamıştır. Ayrıca bu eğitim politikası ile Osmanlıların ırkçı ve barbar olmadıkları dünyaya yabancıların dili ile ispatlandığı gibi bu eğitim yönteminin sağladığı avantajlar sayesinde düşmanlar yılgınlığa sürüklenerek de mektebin siyasi katkıları yönetime yansıtılmıştır.

3.6.Etnik ya da Dini Ayrım Gözetilmeksizin Seçilmeleri ve Tüm Tebaanın Vatandaş Olarak Görülmesi

Enderun Mektebi sistemi Batılı olan “soylu” anlayışı yerle yeksan etmesiyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Yetenek esasına göre seçim gerçekleştirmiş ve bir nevi tebaaya olan güven gösterilmiştir. Mandevill'in, “güvenliği ve refahı temin edecek olanın erdem olduğunu bildirdiği ve dehaları ise erdemi hâkim kılacak şekilde yetiştirdiklerinde çağa ışık tutacaklarını ifade ettiği” aktarılmaktadır (Tozlu, 2004: 209). Enderun Mektebi ile etnik köken esasından uzak bir yaklaşımla, eğitim ve liyakate sırtını dayayan bir aristokrasi doğmuştur. Bu mektepte Sultan olmadan da imparatorluğu idare edebilecek nitelikte devlet adamları yetiştirilmiştir (Çevik, 2019).

Batı'da soyluların ayrıcalıklı hayatları karşısında köylüler dışlanırken Osmanlı, Enderun Mektebi ile Türk asıllı olmayan bu kimseleri ırk ya da dinlerine göre değil zeka ve liyakatlarına göre seçerek padişahın en yakın personeli olma fırsatı vermiştir (Avaner ve Babaoğlu, 2020:807). Dolayısıyla Enderun Mektebi sistemi o dönemde dünyada hakim olan kan bağının önemsendiği anlayış ve aristokrat yapının aksine; “ehliyeti, liyakati ve sadakati” dikkate alan bir mekanizma üzerine inşa edilmiştir (İpşirli, 1995: 186; İpşirli, 2013: 380; Tereci ve diğ., 2008: 2).

Osmanlı'nın sosyal yapısının çok-kültürlülük esasına dayandığı dikkate alındığında Enderun Mektebi, “ırk veya kan bağı yerine kültürel bağ ve birlikte yaşama sanatının geliştirilmesi” vazifesini üstlenerek büyük bir değer ve öneme sahip olmuştur. Bu okulla birlikte “ortak bir kültür, ortak bir vatandaşlık sorumluluğu” bir vatan kavramı etrafında inşa edilmiştir (Zzeyrek ve Erken, 2009: 349).

Enderun Mektebi Osmanlı'nın “bir dünya imparatorluğu halini almasında; büyük bir coğrafyayı ve birbirinden farklı kültürleri yönetilebilmesinde; dünya siyasetine uzun süre askeri ve ilmi anlamda yön vermesinde” çok önemli bir yere sahip olmuştur (İnal ve Karakoyunlu, 2021:137). Enderun'da yükselen gençler Osmanlı Devleti protokolünün ön saflarında, fiziki yapısı güzel, zeki ve iyi eğitilmiş olmaları bakımından dünyada hiçbir devletin sahip olmadığı göz alıcı bir zümre olarak yer almışlardır. Bu zümre içerisinde yer alan gençler tüm ırklardan seçilmiş insanlardır. Balkanların ve Kafkasların kırsal bölgelerinden devşirilmiş olan gençler hem duruşlarıyla hem de fizikleriyle etrafını

etkilemiş ve bununla birlikte bu mektep sayesinde iyi eğitilmiş üstün bir sınıf haline gelmişlerdir (Arslan, 2021:950).

Bu siyaset mektebine ırk ve din ayrımı gözetmeden memleketin dört bir yanından gençler dahil edilmiştir. Bu kimseler devletin geleceğine yön verecek şekilde yetiştirilerek layık oldukları hürmeti görmüşlerdir (Ekinci, 2011). Bazı istisnalar dışında Enderun'da bir ırk ya da din ayrımı olmaması tüm tebaanın Osmanlı için değerli olduğunu göstermiştir. Kendi toplumları içerisinde soylu kimlik edinemeyecek kırsal kesim çocukları Osmanlı'da bir değer elde etmişlerdir. Bu durum Osmanlı'nın ayrım yapmaksızın insanlığına verdiği değeri göstermektedir. Enderun Mektebi'ne belli bir zamana kadar Müslüman ve Türk çocukların alınmama sebebi akraba ilişkileri sebebiyle etki ve nüfustan faydalanabilecekleri ve bir iktidar mücadelesine girebilecekleri düşüncesidir. Diğer yandan "Yahudilerden olma çocukların, anası babası ya da her ikisini yitirmiş olanların, yaşamının bir kısmını kentte geçirmiş olanların, köy kethüdalarının çocuklarının" bu mektebe alınması söz konusu olmamıştır. Çünkü Yahudi çocukları alışverişe alışık olmaları ile birlikte paraya düşkün olmaları nedeniyle davaya uygun görülmezken öksüz çocuklar yeterli derecede aile eğitimi almamış olmaları dayanak gösterilerek okula alınmamışlardır. Kenti gören çocukların ise kötü alışkanlıklar edinmiş olmaları ihtimal dahilinde görülmüştür. Bunun yanında ailenin tek erkek çocukları okula alınmadığı gibi çok kardeşlilerden nitelikleri en güçlü olan bir tanesi seçilerek alınmıştır (Coşkun, 2011).

Çoğu zaman bu mekteplere aileler çocuklarını gönüllü olarak vermeyi istemişlerdir⁶. Müslümanların çocuklarından devşirme yapılmadığı Fatih Sultan Mehmet devrinde Bosna halkı topyekün İslam'ı kabul etmiş ve padişaha çocuklarını devşirmeleri için talepte bulunmuşlardır. Dolayısıyla bu kaidenin tek istisnası Boşnaklar olmuştur (Gündüz, 2017:32). Dolayısıyla halkın böyle bir talebinin olması da devşirme sisteminin meşruluğunu ve kıymetini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca ailelerin Enderun'a çocuk verme konusundaki ilgisi de (Avaner ve Babaoğlu, 2020:819) bu süreçte tebaanın mektebe yaklaşımının olumlu olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Osmanlı devşirme sistemi ile devletin üst makamlarına liyakatli adamlar seçilip eğitilerek bunlara makam verilmesi devletin her hangi bir ırk, mezhep ve din ayrımı gözetmediğini göstermiştir. Bu çerçevede devlet, tebaasını eşit görmüş ve Türklerin baskın bir ırk olarak devlette sivrilmesine müsaade etmeyerek diğer etnik yapıların bu çerçevede bir kutup oluşturmalarının da önüne geçen bir siyaset yürütmüştür ki bu durum Enderun Mektebi'nin siyasi yönünü göstermektedir. Bu durum Türkleşmeyi, Türk'e yakınlaşmayı ve Türklere/İslam'a sempati duymayı beraberinde getirmesiyle de siyasi bir özelliğe sahiptir. Bu durum ayrıca ortak vatandaşlık duygusu yaratıp kişinin kendisini toplumda eşit vatandaş olarak görmesini sağlaması açısından da önemli hale gelmiş ve devletin ömrünü uzatmıştır. Ailelerin çocuklarını bu mektebe vermedeki istekliliği de vatandaşlık duygusunu göstermesi ve Osmanlı ile birlikte bir gelecek düşündüklerini göstermesi açısından siyasi anlamda önemlidir.

3.7.Sosyal ve Kişisel Olarak Geliştirilmelerinin Türk-İslam Medeniyete Katkı Sağlayarak Saygı Kazandırması

Enderunlu öğrenciler siyasi ve politik derslerin yanında, resim, edebiyat, felsefe, cirit, ok atma, at binme gibi sporları ve resim gibi çok yönlü dersleri öğrenmişlerdir. Bu şekilde bir çeşitlilik ve bu beceri dersleri öğrencilerin ufkunu açarak düşünce dünyalarını geliştirmiştir. Bu mekteplerde siyaset ve yönetim erbabının yanı sıra Ali Ufki Bey gibi önemli müzisyenler, rekorlarıyla tarihe geçen sporcular, edebiyat ve felsefe sahasında önemli düşünürler ve Osmanlı'nın en az üç asrında etkili olan mareşaller çıkmıştır (Yıldız, 2019). Osmanlılar devletin idarî ve askerî devamı ile birlikte sanat, ilim ve estetik konularında en ileri noktalara gidebilmesi için memleketin en değerli insanlarını bir araya getirmek ve onlardan fayda sağlamak istemiştir (Gündüz, 2016:17).

Eflatun'un devlet adamına sunduğu öneriler Enderun sistemi ile hayata geçirilmiştir. Merkez ve taşra bürokrasisine atanan personel iyi eğitilmiş, askerî ve idarî alanlarda kabiliyetli olmasının yanında iyi bir Müslüman ve şiir, mûsikî ve hat gibi birçok sanat

⁶ İstisna olarak çocuklarını vermemek için yöntemler bulan ve hatta çocuklarını geri almak isteyenler olmuştur (Gündüz, 2017:28).

dalına ilgili ve saygılı kimseler olmalarıyla, yüksek estetik düzeyine sahip sadık kullar olmalarıyla medeniyete büyük katkılar sağlamışlardır (Çevik, 2019). Bu tür sanatçıların ortaya çıkması devletin medeni yönünü göstermesi açısından da siyasi anlamda bir etki ortaya koymuştur.

Enderun'da ayrıca Türkçe, Arapça ve Farsça gibi dil ve edebiyat dersleri de verilmiş ve bu kültürler tanınmıştır. Aynı şekilde Enderun'da fen, hat, inşa, siyaset, matematik, musiki gibi seküler derslerin yanında fiziki gücü geliştirecek spor, binicilik ve silah kullanma dersleri; ayrıca minyatür, nakş, hattatlık gibi sanat eğitimleri de verilmiştir. Bununla birlikte askeri yöneticilerin de bilmesi gereken savaş eğitimi, harita yapımı, coğrafya, tarih, siyaset gibi dersler de eklenmiştir. Tüm bu dersler verilirken talebelerin kabiliyetlerine göre görevlendirilmesi söz konusu olmuştur. Çeşitli dilleri bilmeleri ve konuşup yazabilmeleri ile bilimdeki en son gelişmeleri takip edebilmişlerdir. Bunun yanında en az bir sanat ve zanaatı iyice öğrenebilmişlerdir. Dövüş becerileri ve askeri yöneticilik konusunda başarı sağlayabilmişlerdir. Böylece çeşitli konulardaki bilgilerle donatılmakla birlikte yöneticilik konusunda ağır basan bir yaklaşımla eğitilmişlerdir (Arslan, 2021:951). Bu çerçevede devletin tek amacı Osmanlı'nın topraklarını geliştirmek olmamıştır. Aynı zamanda şehirleri inşa etmek, kalkındırmak ve sanatla medeni ve mamur hale getirmek olmuştur. Böylece diğer din ve toplumlara kıyasla özel ve güzel bir medeniyet inşa edilmesine katkı sunulmuştur.

Aktarıldığı üzere, M. Baudler'un, Enderun Mektebi'nin kazanımlarını inceleyerek "Türklerin başarılarına şaşırılmamak gerektiği"ni ifade etmesi bundandır. Bu konuda M. Baudler Türklerin elit kadroları nasıl yetiştireceklerini, onları mükemmel insanlara nasıl dönüştüreceklerini ve kabiliyetlerine göre nasıl kullanacaklarını iyi bildiklerini ifade ederek (Örnekli, 1990: 3) Osmanlı medeniyetine olan hayranlığını göstermiştir. Dolayısıyla Enderun, öğrencilerin resmi Osmanlı ideolojisi veya zihniyetiyle yetiştirildiği bir alan olmuş ve idari/siyasi amaçların belirlenmesinden devletin temel kurumlarının işleyişine dek önemli bir role sahip olmuştur (Dereli,2023:79). Morkoç (2023) bu hususta bir örnek olması açısından Sokullu Mehmet Paşa'nın oluşturmuş olduğu kurumlar ve idealize etmiş olduğu hedefler ile Osmanlı-Türk Medeniyetine büyük katkılar yapmış olduğunu bildirmiştir.

Mektepte farklı dil ve kültürlerin tanıtılması, öğrencilerin sanat, spor gibi birçok alanda yetiştirilmesi kişisel gelişimlerini sağlamaları ve çeşitli meziyetlerle donatılmaları Türk-İslam medeniyetinin gelişmesine ve diğer toplumların gözünde saygın bir yere kavuşmasına olanak sağlamıştır ki bu durum günümüzdeki ifadesiyle bir yumuşak güç oluşturulması anlamına gelmesiyle siyasi bir özellik kazanmaktadır. Ayrıca bu desenli yapı sayesinde ilişki içerisinde olunan toplumlar tanınarak ona göre uygun siyaset belirleme fırsatı elde edilmiştir.

3.8.Devşirmelerin Tebaadan Yapılması Sonucunda Yabancıların Devlet Bağlılığının Artırılması

Osmanlı'nın Balkanlarda genişlemesi sonucunda farklı ırklardan ve dinlerden insanlardan mütevellit toplumlarla ilişki içerisinde olmak zorunda kalması, devletin kan bağı yerine siyasi kültür ve idari disiplini esas alan ilkelerle yol almasını sağlayacak kadrolara ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyacı karşılamak için ilk adımları atan II.Murat (1421-1451) olmuş ve bu ihtiyaca dayalı olan kurumsallaşmayı başlatmıştır (Arslan, 2019).

Akkutay (2017)'in ifade ettiği gibi "devşirme eğitimi, milliyetlerin değişimini esas alan bir kültürleştirme ve belli ilkelere göre devlet adamı yetiştirme yani disiplinleştirme"yi ifade etmektedir. Osmanlı'nın eğitim politikası ise devşirme yoluyla toplanan Hristiyan çocuklarını tamamıyla Türkleştirmek ve Müslümanlaştırmak olmuştur (Akkutay, 2017). Dolayısıyla Türk olmayan kimseleri Türkleştirmesi ve de (Sakaoğlu, 2015.: 18) Türk'e yakın hale getirmesi yönüyle Enderun Mektebi işlevsel olmuştur (Turan ve Gümüş, 2016).

Enderun Mektebi'nin bu kültürleştirmeyi yapmasında Fatih Sultan Mehmet'in sahip olduğu dehanın büyük bir etkisi olmuştur. Fatih, fethedilen ülkelerde bulunan Hristiyan ahalinin bir kültürleştirme faaliyetiyle asimile edilebileceğini sezmiş ve bu kültürleştirmenin de kendi milletinin ülkülerinin feth olunan ülkelerdeki Hristiyan gençlere aşılmasıyla mümkün hale geleceğini düşünmüştür. Osmanlı'nın kültürleştirme

sisteminde İslamlaştırma siyaseti de önemli olmuştur. Bu bağlamda Fatih, kurduğu mektebe meşhur ilim adamlarını toplamış ve böylece bir yandan ordu ıslah edilirken diğer yandan mali, askeri ve sivil idare için gerekli olan personel yetiştirilmiştir (Akkutay, 2017).

Saray mektebinden çıkarak Enderun Mektebi'ne geçişle birlikte artık öğrenciler hayata başka bir gözle bakmaya başlamış ve hüviyetleri baştan aşağı değişmiştir (Gündüz, 2016:15). Çünkü Enderun Mektebi'nde, Hıristiyan tebaadan alınan yetenekli çocukları, gerçek bir Müslüman ve iyi, güvenilir bir devlet adamı ve asker yapmak, bunlardan sanatkâr ruhlu olanlarının da yeteneklerini geliştirmek esas alınmıştır. Bu, bir anlamda “beyin göçü” olmasıyla önemli olduğu gibi Osmanlı bu yöntemle devamlı büyüyen ülkenin farklı din, dil ve kültürlerle mensup kitlelerini idare edecek kadrolara da ulaşmış olmuştur. Padişah, devlet gücünü sadece kendisine koşulsuz bağlı, sadık, minnet duygularıyla dolu, çok iyi yetişmiş ve yetenekli kişilere teslim edebilirdi. Enderun bu mantıkla açılmış bir okul olmasının yanında insan anlayışlarında tebaaya karşı tutumlarında asla bir zorlama vuku bulmamıştır (Dere, 2020:83; Deri, 2009).

Öte yandan Osmanlı'nın büyümesi ile devletin nüfus yapısı büyümüştür. Osmanlı özellikle Balkanları fethettiğinde toplam nüfusun neredeyse yarısına yakın bir Hıristiyan nüfusa sahip olmuştur. Bu toplulukların Enderun Mektebi ile devletin yönetim kademelerine çıkan çocukları sayesinde devlette en üst düzeyde temsil edilme fırsatı yakalamış ve bu durum devlete sadakatlerini ve aidiyetlerini sağlamıştır (Gündüz, 2016:17). Dolayısıyla Devşirme usulü Osmanlı'nın Balkanlar'daki başarısında etkili olmuştur. Türklerin Türk olmayan grupları devşirmesi ile kendi içine alması ve onları orduda, donanmada ve yönetimde istihdam etmesi bu konuda başarının anahtarı olmuştur (Arslan, 2021:942).

Devşirilen ve zamanla yetişip idareci olanların hemşerilik bilincine sahip olmasının ve hemşerilik dayanışmasının engellenmesi için gerekli önlemler alınarak devletin belli bir bölgenin kontrolü altına girmesi engellenmiştir (Armağan, 2015). Ancak diğer yandan devşirilen çocukların pek çoğu memleketlerini unutmamış ve eğitimlerini tamamlayarak belli bir rütbeye ulaştıktan sonra aileleriyle ve akrabalarıyla görüşmüşlerdir. Bu konuda örnek olması açısından Sokullu Mehmet Paşa akla gelmektedir. Ayrıca Macaristan Lipve Sancağı Beyi Mustafa Beyi kendisini ziyaret için gelen kardeşiyle Kaptan-ı Derya Cıgalazade Sinan Paşa ise ailesiyle görüşmüştür. Donanmasıyla Mesina'ya (Sicilya) giden Sinan Paşa, annesi ve kız kardeşiyle konuşarak kabul ettiremeye de onlara Müslüman olmaları teklifinde bulunmuştur. Sultan IV. Murad'ın sadrazamlarından Halil Paşa, İran Seferi sırasında akrabalarını görmek için köyüne kadar gitmiştir (Gündüz, 2017:32).

Bunun yanı sıra Enderun'un dışardan görünüşündeki saygınlık da tebaanın devlete bağlılığını artırmıştır. Aktarıldığı üzere Miller Enderun Mektebi'nin kuruluş amacının “Padişahların ülkede liderlik yapacak olağan dışı yeteneğe sahip gençleri keşfederek yetiştirmesi” olarak belirterek devşirmelere verilen değeri ve makamı işaret etmiştir. Aynı şekilde 1608'de İstanbul'daki yabancı elçiliklerden biri olan Venedik elçiliği görevlisi Ottaviano Bon Enderun'daki içoğlanlarına uygulanan öğretim programlarının barbar sayılacak bir toplumun ürünü olmadığını, tam tersine eşsiz erdemlerin ve kendini disiplin etme gücünün temsilcisi sayılması gereken bir topluluğun gayretleri olduğunu bildirmiştir. Ayrıca öğrencilerin okulun başından bitişine dek üst düzeyde etkili ve yeterli olarak yönetildiklerini, edebi ve kibar davranış yollarını, duyularını etkili bir şekilde kullanmayı, askerlik kabiliyetlerini, İslam'ın inanç ve gereklerini, kısacası akıl ile bedeninin ihtiyaç duyduğu bütün erdemleri öğrendiklerini ifade etmiştir. Aktarılan bir diğer örnek ise Fransız resmi temsilci Michel Boudier'un “Sarayın Genel Bir Tarihi” adlı eserinde Enderun eğitimi konusunda geçen sözleridir. Yazar burada Türklerin varlıklı ve güçlü devlet olmasını, “gençler arasından en yeteneklileri seçmesine ve onları dürüst insanlar haline getirecek disiplinli bir eğitim vermesine” bağlamıştır (Coşkun, 2011). Tüm bu örnekler göstermektedir ki bu mektebin varlığı ve seçim ile eğitim sistemi yabancıların Osmanlı medeniyetine saygısını artırdığı gibi Türklerin iyi insanlar olduğuna dair algıyı da kuvvetlendirerek Osmanlı tebaasının devlete olan bağlılığını artırmaktadır.

Burada devşirmelerin tebaadan yapılması ile onlara değer verildiğinin gösterilmesi, devşirme esnasında uyulan kurallar ile tebaaya değer verildiğinin gösterilmesi⁷, bu

⁷ Tek çocuklulardan devşirme yapılmaması vs. gibi (Coşkun, 2011; Arslan, 2021:949).

kimselerin devlet kademelerinde üst düzeylere getirilmesi ile devletin bu kimselerin düşmanlığından da mümkün olduğunca muhafaza edilmesi söz konusu olmuştur ki bu durum da Enderun Mektebi'nin kurulmasının siyasi bir dayanağın olduğunu göstermektedir.

3.9.Tecrübenin ve Bilginin Aktarılması ile Devletin Devamlılığının Sağlanması

Timur'un devleti karşısında Osmanlı'nın kaybetmesi ile yaşanan Fetret Dönemi büyük bir devlet olmak için bazı tedbirlerin alınmasını mecbur kılmıştır. Bu sebeple devlet yönetiminde bu tür bir krizin bir daha yaşanmayacağı, merkezle taşranın arasında ahengi sağlayacak kadrolara ihtiyaç duyulmuştur. Bu tür bir kadronun sürekli olarak yetişmesini sağlayacak bir kurumsal yapının oluşturulması gerekmiştir. Bu sebeple İslamiyet öncesi dönemde uygulanan devşirme usulü Osmanlılar tarafından yeni bir anlayışla tatbik edilmiştir. Bu şekilde yabancı ülke gençleri yerine Osmanlı'nın kendi tebaasından olan gençler askere alınmıştır. Böylece Tımarlı sipahilerin yanında merkezde de küçük bir askeri yapı kurulmuştur. Osmanlı ortak zihniyet taşıyan şahısları eğiterek devletin idari ve siyasi hedeflerini intizamlı bir şekilde yürütmek adına bu bürokrat yapıları yetiştirmeye mecbur kalmıştır. Böylece Enderun Mektebi Osmanlıların devleti güçlü olarak devam ettirmek için oluşturulmuş bir müessese olmuştur (Arslan, 2019).

Enderun'da enerjik gençlerin önü daima açık tutulmuştur. Hiyerarşide bir tıkanıklık olması yükselmek gayretinde olan gençlerin istikbalini tehlikeye atacağından Osmanlı yöneticilerinin görev yerleri çok sık değiştirilmiştir. Böylece daha fazla öğrenciye sahada şans tanınmış ve rotasyonu en başarılı şekilde tamamlayanlara meydan açılmıştır (Armağan, 2015).

Enderun öğrencileri bulunduğu çevrede edindikleri görgüleri ile bilgi biriktirmişler ve Topkapı Sarayının, yoğun idari, siyasi ve diplomatik faaliyetlerinden öğrendikleri ile sahaya yönelmişlerdir. Burada "beylerbeyiler, kadılar, sancak beyleri, Müslüman ve gayrimüslim devletlerden gelen diplomatik görevliler ve gruplar, vezirler, sadrazamlar, kazaskerler, elçiler" yürüttükleri yoğun faaliyetler ile Enderun öğrencilerine tecrübe ve görüş aktarmışlardır (İpşirli, 1995: 187). Dolayısıyla bilgi ve tecrübeyi kendilerinden sonrakilere aktarmışlardır. Örneğin Sokullu Mehmet Paşa bir Enderunlu olarak çok sayıda padişahla birlikte çalışmıştır. Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat devirlerinde 14 yıldan fazla sadrazamlık yapmış bir Osmanlı devlet adamıdır. Osmanlı'nın zirvede bulunduğu dönemi simgeleyen bir isim olması, icraatları, projeleri ve kişiliğiyle en büyük Osmanlı sadrazamlarından biri kabul edilmiştir. Paşa oluşturduğu kurumlar ve idealize ettiği hedefler ile Osmanlı Türk Medeniyetine büyük katkılar yapmıştır (Morkoç, 2023). Dolayısıyla padişahlar değişse de Enderunlular davayı sürdürüp yeni gelen padişahlara bu hususta kolaylıklar sağlamıştır.

Amerika'da Enderun Mektebi hakkında 350 civarında master ve doktora çalışması yapılması bu okulla ilgili bilginin taşınmaya devam ettiğinin göstergesidir (Dere, 2020:81; Deri, 2009). Enderun'un yetiştirdiği idareciler devleti her bakımdan yükseltmişlerdir (Gündüz, 2017:33). Çünkü Enderun'da eğitim büyük bir devlet ideali ile düzenlenmiştir. Aktarıldığına göre N. M. Penzer, Enderun'da bir Ocak ruhu olduğunu ve burada yetişenlerin arasındaki bağlılığın çok kuvvetli olduğunu bildirmektedir. Saray öğrencileriyle sadece mektepte değil, bütün hayatları boyunca ilgilenmişlerdir. Sadece öğrenciler değil aynı zamanda yöneticiler ve eğitimciler üzerinde de denetim sürdürülmüştür. Mevkiler yükseldikçe cezalar da artmıştır (Akkutay, 2017). Tüm bunların yapılmasında devletin devamlılığı esas alınmıştır.

Enderun Mektebi, yetiştirdiği öğrencileri çok zor sınavlardan geçirerek ve yatkın oldukları yetilerine göre görevlendirerek bu kimselerin bilgilerinden uzun süre istifade edilmesini sağlamıştır. Bu durumda padişahların sık değiştiği ya da zeki ve yetenekli olmadığı dönemlerde bu bilgi birikimi padişahların işini kolaylaştırmıştır. Devletin siyaseti bilen ve tecrübeleri biriken devlet bürokratları bilgilerini sonrakilere aktararak devletin devamlılığını sağlamışlardır. Böylece devletin ideolojisinin sürdürülmesi ve siyasetinin devamı sağlanmıştır.

3.10. “Kul” Sistemi ile Türklerin Varlığı ile Birliğine Katkı Sağlanması

14.yüzyılda Osmanlı’da büyük ve sürekli bir ordu ya da bürokratik bir teşkilatı bulunmamaktaydı. Bu dönemin Osmanlı’sı, gücünü Türk beylikleri ile olan işbirliğinden almaktaydı. Ancak bu sistem Osmanlı’nın kurmayı amaçladığı merkeziyetçi yapı için önemli bir tehlike oluşturmaktaydı. Zamanla, Devlet içindeki uç beylerin görünür hale gelmesi ve nüfuzlarının artması karşısında Osmanlı, devşirme sistemine geçmek durumunda kalmış ve bir önlem olarak Müslüman- Türk unsurlar yerine Hristiyan coğrafyadan seçtikleri (Arslan, 2021:944) gençleri yetiştirerek padişaha kişisel olarak bağlı bir “kul” halinde yetiştirmişlerdir (Önder, 2013: 147).

Öte yandan Türk devlet felsefesi gereği ülke hükümdarın malı olduğundan hükümdar öldüğünde çocukları arasında paylaşım ortaya çıkmaktaydı ve kısa sürede kutsal “kut”a kim erişirse devlet başkanı o olmaktaydı. Fakat bu kritik süreç Türk ailelerin mücadeleye girişmesi ve hanedanı değiştirmek istemesi gibi sonuçlar da ortaya çıkardığı için bu durum aile ve kardeş kavgaları ile birlikte devletin parçalanması gibi sorunlar ortaya çıkardığından bu gibi sorunlarla devletin risk edilmemesi için kardeş katline cevaz veren düzenleme getirilmiştir. Devşirme sisteminin bu konuda sağladığı siyasi avantaj ise yetiştirilen öğrencilerin devlet içindeki yükselmelerinde doğrudan padişaha karşı bir borçluluk duygusuna sahip olmalarıdır. Padişahın inayetine borçlu olmaları nedeniyle bunlara “kul” denilmiştir. Bu kimseler padişaha itaat eden, devletin menfaatini gözeten, köken olarak Müslüman ya da Türk olmadıkları için iktidar iddiasında bulunması mümkün olmayan kimselerdir. Osmanlı hanedanı hem kendi iktidarını sürdürmek hem de devletin bekasını muhafaza etmek için bu sistemi geliştirerek kullanmıştır (Gündüz, 2016:17).

Diğer yandan Osmanlı dünya görüşünü inşa edenler (Osmanlı düşünürleri ve bilim adamları), devletin etnik ve dini anlamda farklı toplulukları bünyesinde barındırdığının bilinciyle devletin idaresini ırk temeli üzerine kurup bina etmekten uzak durmuşlardır. Bu sebeple farklı dinlerden ve milletlerden devşirilmiş, padişahlar ile devlete sadık bir yönetici sınıfı oluşturmayı tercih etmişlerdir. Farklı coğrafya ve kültürlerden seçilen bu öğrenciler Türk-Müslüman kültürüyle yoğrulmuştur. Ayrıca İslam-Osmanlı devlet ve dünya görüşünü edinerek bu düşüncenin muhafızlığını ve bayraktarlığını yapmışlardır. Bu anlayış yenilenerek ve canlı tutularak sürdürülmüştür (Deri, 2009).

Osmanlı’nın temel amacının toplumda adaleti ve nizamı gerçekleştirmek olduğu bilinen bir gerçektir. Adaletin gölgede kalmasına neden olan faktörler ise çoğu zaman “arkadaşlık, dostluk, akrabalık, kan bağı” gibi yakınlık ilişkileri olduğundan ve bu tür baskıların olmadığı yerlerde insanlar adaleti daha rahat sağlayacağından Enderun’daki öğrencilerin ailelerinden soyutlanması ve padişaha karşı borçlu ve görevli olmaları anlaşılabilir (Dere, 2020:82; Deri, 2009). Devşirilen çocuklar kapsamlı ve uzun süreli olarak bir eğitim sürecinden geçirilerek toplumla ve akrabaları ile mesafeli olarak kendilerini tamamen padişahın varlığına adayarak yetiştirilmişlerdir (Pustu, 2007: 199).

Henüz küçük yaşlarda padişahın hizmetine dahil olan bu çocuklar için “padişah”, elde ettikleri tüm kazanımların bahşedicisi ve baba şefkati anlamına gelmiştir (Arslan, 2021:948). Bu liyakatli devşirmelerin padişahın başka sığınacak bir dalları olmamıştır. Bu kimseler sultana ve devlete canlarını verecek şekilde bağlı olmuşlardır. Camiye giderken her daim başları önde, elleri göbekleri üzerinde alçakgönüllü ve hayranlık uyandırarak yürümleriyle de devlete sempati kazandırmışlardır (Gündüz, 2017:33). Övgüye layık üstün başarı gösteren bu öğrenciler kendilerini ziyaret eden sultan tarafından sözle ve daha önemli görevlere getirilerek mükâfatlandırılmıştır. Bürokratik ve yönetim/siyaset işlerini sultanın çevresinde tecrübe edinmişlerdir. Bu kimselerin ellerine verilen yetki padişahın akrabası olmakla ilgili değil sağladıkları güven ve sahip oldukları kabiliyetlerle ilgili olmuştur. Enderunlular “sarayın dili, üslubu ve ritüeli etrafında birleşmiş, protokole tartışmasız riayet eden ve katı disiplinle yetiştirilmeleri ile hemen her alanda mükemmel bir yetkinlik kazanan” kişilerdir (Çevik, 2019).

Kul sistemi içinde yetiştirilen görevliler bu yöntemle/mantıkla topluma dayalı olmayan bir devlete hizmet edeceklerinden Osmanlı’da halktan kopuk bir sistem işletilmiştir. Osmanlı, devletin sınıflara ayrılmasını hiçbir zaman istememiştir ve sınıfları devlete dayandırmıştır.

Osmanlı'da devlet hep yüce bir yere sahip olmuştur (Berkes, 1969: 39- 41). Bu mantığa dayanarak Osmanlı'da işletilen Kul sistemi sayesinde modern anlamda bürokratik bir elitin ortaya çıkmadığı anlaşılabilir. Osmanlı'da bürokratlar, canları ve malları padişahın tasarrufunda olan, kul sadakati ile padişaha kayıtsız şartsız bağlı olan kimselerdir. Kul kişi padişaha sadakatini sürdürdüğü ölçüde önünde geniş olanaklar bulmuş ve bunun dışında hiçbir güvenceye sahip olmamıştır. Ancak diğer yandan padişahlar kulları arasında bir dayanışma, birlik ruhu ve hizmet aşkı yaratmayı başarmışlardır. Bunu sağlayan şey bir yandan İslam'ın hükümdara temin ettiği üstün otorite ve diğer yandan hükümdarların yol ve yöntemleridir (Pustu, 2007:200). Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nde yönetici bir sınıfın mevcudiyetine rağmen bürokratik yapıda bütün yetki padişahın elinde toplanmıştır. Memurun faaliyetlerinde kendileri için konulan sınırları ihlal etmesi söz konusu olmamıştır. Yönetici sınıf, padişaha büyük bir sadakatle bağlı olmuş ve bu kişiler padişahın mutlak iktidarını sürdürmesi için isteklerine kendilerini adanmışlardır (Heper, 2006:43)

Bu resmî görevli kimseler hiçbir kişisel bağı olmayan ve hanedanın amaçlarının yerine getirilmesine bütün varlığı ile adanmış insanlar olarak vazife almıştır ve böylece bunu gerçekleştiremeyeceği düşünülen özgür doğmuş Müslümanlar bu görevlerden dışlanmışlardır (Mardin,1990: 41). Osmanlı hanedanı bu yöntemle ilk Türk devletlerini, "siyasal gücün babadan oğula geçmesi özelliği nedeniyle yıpratıcı bir sorunu" çözmeyi başarmışlardır. Devlet topraklarının, vârisler arasında paylaşılması sorunları bu yöntemle ortadan kaldırılmıştır. Böylece padişaha karşı olağanüstü derecede nazik ve devletin sürekliliğine katkılar sağlayan bir yönetici bürokratik işleyiş söz konusu olmuştur (Mardin, 1990: 87-88).

Enderun'a alınan gayrimüslim gençler dini karşıtlıklar arasında büyümüş bireyler olarak kimlik ve şahsiyetleri sarsılmış olsa da Enderun'a alındıktan sonraki istikrarlı ve muntazam eğitim sonrasında kişilik ve kimlikleri yeni bir kalıba dökülmüş gibi inşa edilmiştir. Bu yeni kalıba göre de yeni huylar benimseyerek ilkin padişaha ve ardından İslâm'a, Osmanlı'ya ve Müslüman topluma sadık hizmetkârlar hâline gelmişlerdir. Bu çerçevede kuvvetli bir soy ve akrabalık bağları kalmadığından devletin olası taht kavgalarını önleyen bir fonksiyon üstlenmiş olmuştur (Gündüz, 2017:29). Enderun Mektebi'nin taht kavgasını önlemedeki katkısını şu örnekte de görmek mümkündür. Padişah hizmetlerinde olan devşirilmiş yeniçeriler hükümdara karşı sık sık ayaklansalar ve padişahların canlarına musallat olsalar da Enderun'dan yetişerek çıkan idareciler arasında padişaha karşı gelen veya ona hıyanet eden kişi sayısı çok daha azdır. Enderunluların hıyanetinden ziyade isyanlar ortaya çıktığında ölüm pahasına sultanı ve yakınlarını koruduklarının örnekleri daha fazla görülmüştür (Coşkun, 2011).

Osmanlı'daki Enderun sistemi ile devlet iktidarına ortak olabilecek başka soylu bir sınıfın ve bu tür muhalif hareketlerin oluşmasını engelleyici bir çaba içerisinde olunmuştur (Arslan, 2021:948). Bu nedenle hanedana ortak olup devleti parçalayabilecek Türk ailelerin uzun süre devlet hizmetlerinden yoksun bırakılması siyasetinin benimsendiği görülmektedir. Enderun gençleri bu siyasetin sürdürülmesini ve güçlendirilmesini sağlayan en önemli mihenk taşı olmuştur. Bu siyaset Osmanlı'nın hanedanlar arasında parçalanmasını engelleyerek devletin asırlarca yaşamasının teminatı olmuştur. Çünkü Enderunluların güçlü soy ve akrabalık bağlarının olmaması bu konuda bir güvence sağladığı gibi bu mektep, varlığıyla taht kavgalarını önleyen siyasi bir pozisyon üstlenmiştir. Ulus-devletler çağı başlayana kadar bu okul sayesinde devlet hanedanlar arasında bir parçalanmadan korunmuştur (Gündüz, 2016:18).

Ayrıca Türkler "mevki sahibi olmayı ve başarılı olmayı, iyi hizmet vererek kabiliyetli olmayı", şerefli bir şey olarak benimsemektedirler. Tembel ve vasıfsız insanlar ise ötelenmiştir. Bu konuda aktarıldığı üzere Lybyer, Türklerin görevlerinde başarılı olması sonucunda devletlerinin sınırlarının genişlediğini ve diğer toplumlar üzerinde hâkimiyet kurmasının mümkün olduğunu ifade etmiştir (Akkutay, 2017). Toplumsal anlamda sıradan insanlara bu denli yetki verilmesi Türklerin insana dair bakış açısı ile ilgili bilgi vermekte ve Türklere karşı bir sempatinin ortaya çıkmasını temin etmektedir. Aktarıldığı üzere bu durum Venedik elçisi Lorenzo tarafından da takdirle karşılanmış ve bu şekilde

bir öğrenci seçim ve görevlendirme sistemi mantıklı bulunarak Venedik'te de uygulanması gerektiği dillendirilmiştir (Gündüz, 2017:33).

Devşirmelerin Kul gibi devlete bağlı hale getirildiği Enderun sistemi sayesinde devlette taht kavgaları önlenildiği gibi padişahı can feda koruyan bir sınıf yetiştirilerek devletin ömrü uzatılmıştır. Mektebin bir diğer siyasi özelliği ise bu öğrencilerin padişaha şehzadelerden daha yakın bir pozisyonda olmalarıdır. Tüm bu özellikler devletin birliğine dirliğine katkı sağlamıştır.

4.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Osmanlı Devleti'ni ayakta tuttuğu gibi ömrünü uzatan en önemli gerekçelerden bir tanesi de Enderun Mektebi olmuştur. Çalışmada incelendiği üzere Enderun Mektebi birçok hususta siyasetle ilgili hale gelmiş ve siyasi anlamda devlete katkı sağlamıştır.

Her şeyden önce mektep öğrencileri, sarayın içerisinde tecrit edilmiş şekilde bulunmalarıyla dışarıdan bir müdahaleyle zihinlerinin bulandırılması engellendiği gibi bu yöntemle sarayın sırları da muhafaza edilmiştir. Bu süreçte harem içinde Türk örf ve adetlerini öğrenerek yetişen kızlarla evlilikler sağlanarak bu sır koruma sistemi sürdürülerek güdülen siyasi amaç gösterilmiştir.

Diğer yandan öğrencilerin saraylılardan eğitim alması da siyasi bir amaca dayanmaktadır. Böylece öğrencilerin ne öğrenecekleri kontrol edildiği gibi öğrencilerin siyasi kadrolarla muhatap olmaları ve yönetimi/siyaseti uygulamaları ile öğrenmeleri de mektebin siyasetle ilgisi olarak okunabilir. Burada özellikle saraylıların dış ilişkilerde nasıl bir davranış sergilediğini izleyerek uygulamalı olarak öğrenmeleri ileride yönetime dahil olduklarında iyi bir siyaset ve idare ehli olmalarını sağlamıştır.

Mektep mensupları Osmanlı'nın bürokrasi kadrolarında önemli mevkilere gelmeleri ile birlikte padişahın Divanda fikirlerini dinlediği insanlar olmuşlardır. Bu çerçevede düşünüldüğünde padişahın "bu insanların bilgilerinden istifade ederek" yönetimi sürdürmesi mümkün olacağından bu mekteplerde yetişen öğrencilerin fikirlerinin yönetimde işler hale geldiği anlaşılabilmektedir. Bu şekilde padişahın danıştıkları hususlarda da yönetime katılımları sağlanabilmiş ve politika üretimine dahil olabilmişlerdir.

Öğrenciler sadece bilgi almakla kalmamış zaman zaman bilgileri ile test edilerek zekaları ve yetileri ölçülmüştür. Bu testlerin gerçekleştirildiği düzeyde siyaseti öğrenmeleri ile yükselebilmişlerdir. Çünkü değişen çevresel şartlara uygun yeni fikirler Osmanlı'nın büyümesinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Osmanlı'nın böyle bir okula sahip olması ve başka dinlerden olanları yönetime dahil etmesi de bir imaj sağlayarak siyasi prestije değer katmıştır. Osmanlı devşirme sistemi ile devletin üst makamlarına adamlar getirerek herhangi bir ırk, mezhep ve din ayrımı gözetmediğini göstermiştir. Bu çerçevede tebaasını eşit görmüş ve Türklerin devlet kademelerinde sivrilmesine müsaade etmeyerek diğer etnik yapıların bu çerçevede bir kutup oluşturmasının da önüne geçilmiştir ki bu durum Enderun Mektebi'nin siyasi yönünü göstermektedir.

Mektepte farklı dil ve kültürlerin tanıtılması, öğrencilerin sanat, spor gibi birçok alanda yetiştirilmesi kişisel gelişimlerini sağlamaları ve çeşitli meziyetlerle donatılmaları İslam medeniyetinin gelişmesine ve diğer toplumların gözünde saygın bir yere kavuşmasına olanak tanımıştır. Bu durum günümüzdeki ifadesiyle, dış ilişkilerde bir yumuşak güç oluşturulması anlamına gelmesiyle de okulun siyasi bir işlevi üstlendiğini göstermektedir. Ayrıca bu desenli yapı sayesinde ilişki içerisinde olunan toplumlar tanınarak ona göre uygun siyaset belirleme fırsatı elde edilmiştir.

Mektebin sağladığı diğer bir siyasi avantaj ise devşirmelerin tebaadan yapılması ile onlara güvenildiğinin ve devşirme esnasında uyulan kurallar (tek çocuğu olan ailelerden devşirme yapılmaması gibi) ile tebaaya değer verildiğinin gösterilmesidir. Tebaaya mensup olan gençlerin devlet kademelerinde üst düzey makamlara getirilmesi ile devletin bu kimselerin düşmanlığından da mümkün olduğunca muhafaza edilmesi sağlanmıştır.

Enderun'da yetiştirilen yöneticiler çok zor sınavlardan geçerek ve yetkin oldukları yetilerine göre vazifelere görevlendirilerek Osmanlı'ya uzun yıllar hizmet sağlamışlardır. Bu durumda padişahların “sık değiştiği ya da zeki ve yetenekli olmadığı” dönemlerde öğrencilerdeki/idarecilerdeki bu bilgi birikimi padişahların işine yaramıştır. Devletin siyasetini bilen ve tecrübeleri biriken devlet bürokratları bilgilerini kendilerinden sonraki idarecilere aktararak devletin devamlılığını sağlamışlardır. Padişahlar değişse de davayı benimseyen Enderunlular makamlarda kalarak bu davayı sonrakilere ve sonraki padişahlara aktarmışlardır.

Birçok düşünür, Enderun Mektebi'ne kaydolan öğrencilere Osmanlıların iyi davrandıklarını ve değer verdiklerini gözlemleyerek bu durumu yazıma aktarmıştır. Bu durum Türklerin iyi insanlar olduğu algısının dünyada yayılmasını sağlamıştır. Öte yandan devşirme idarecilerin koruduğu padişahlara ve yönetim kademelerine diğer hanedanlardan Türklerin saldırarak yönetimi ele geçirmesi ve taht kavgasına sebep olması da bu mektebin varlığı sayesinde en başından engellemiştir ki bu durum mektebin bir siyasi yönüne daha ışık tutmaktadır. Enderunlular Sultanlara, Şehzadelerinden daha yakın kimseler olmuş ve canı pahasına padişahlarını korumuşlardır. Çünkü bu kimseler “devletin adalet ideolojisini/davasını” bildiklerinden devletin devamlılığını her şeyin üstünde tutarak siyasi fonksiyonlarını açığa çıkarmışlardır.

Günümüzde devşirme sisteminin uygulanması gibi bir ihtiyaç olmasa da devletin kurumlarının “sadece belli bir kesimin eline geçmesinin” ne kadar zararlı bir durum olduğu FETÖ darbe girişimi örneğinde çok iyi anlaşılmıştır. Enderun mektep sisteminin özellikle “eğitim sistemi ile birlikte siyaseti uygulamalı olarak öğretme” özelliği günümüzde uygulanırsa ve öğrenciler “etnik yapı, siyasi nüfus ve mezhep ayrımı olmadan seçilirse”, özellikle dış politika konusunda bir bilgi birikimi sağlaması ile katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu durum sadece dış politika anlamında bu mektebe ihtiyaç duyulduğunu göstermediği gibi uygulamalı siyasetin daha fazla öğrenciye aktarılması partilerin siyasi lider bulmalarını kolaylaştırarak da ülkeye gelecek açısından fayda sağlayabilir. Farabi'nin ideal devletinde liderinden beklediği özelliklere⁸ bir de siyasette uygulama görmüş kimselerin yönetime getirilmesi eklenirse bu durum ülkenin yönetim ve siyaset kapasitesini daha da artıracak ve günümüzde Orta Doğu'da yeni bir güç yaratılarak dünyaya yeniden adalet nizamının getirilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, F. (2004). Enderun: Üstün yetenekliler için saray okulu, M. R. Şirin & A. Kulaksızoğlu A. E. Bilgili (Hazırlayanlar), *Üstün yetenekli çocuklar seçilmiş makaleler* kitabı. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Akkutay, Ü. (1984). *Enderun mektebi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayın.
- Akkutay, Ü. (2017, 16 Mayıs). *Osmanlı Eğitim Sisteminde Enderun Mektebi*, 16 Ağustos 2023 tarihinde <https://kirmizilar.com/tr/index.php/konuk-yazarlar2/2240-osmanli-egitim-sisteminde-enderun-mektebi> sayfasından erişilmiştir.
- Armağan, M. (2015). *Osmanlı'da üstün yetenekliler fabrikası: Enderun mektebi*, 16 Ağustos 2023 tarihinde <http://www.tuzyeksav.org.tr/wp-content/uploads/2015/09/armagan-mustafa-osmanlida-ustun-yetenekliler-fabrikasi-enderun-mektebi.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Armağan, V. (2016). IV. Murad Döneminde (1623-1640) Osmanlı Devleti'nin bürokrasi sorunları: Koçi bey risalesi örneği, M. Akıncı & G. N. Şafak (Editörler). *I. Türk İslam Siyasi Düşüncesi Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde, (8-10 Ekim 2015), Aksaray, 115-133
- Arslan, A. (2019, 21 Aralık). Enderun mektebi, *Sosyologlar Derneği*, 16 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.sosyoder.net/index.php/2019/11/09/enderun-mektebi/> sayfasından erişilmiştir.

⁸ Detaylı bilgi için bakınız (Farabi, 2015).

- Arslan, E. (2021). Bürokrasi eleman yetiştiren yöneticilik okulu olarak Enderun mektebi: Kurumsal bir değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 940-964. 10.33437/ksusbd.872541.
- Avaner, T. ve Babaoğlu, C. (2020). İdari ve askeri bilginin teşkilatlanması: enderun mektebinde yönetici eğitimi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22(3), 805-826
- Berkes, N. (1969). *Türkiye iktisat tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Coşkun, T. (2011, Ağustos). Dahiler okulu enderun. *İnsan ve Hayat Dergisi*, 16 Ağustos 2023 tarihinde <https://insanvehayat.com/dahilerin-okulu-enderun/> sayfasından erişilmiştir.
- Coşkun, T. (2012). *Dâhilerin Okulu “Enderun*, Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2015 tarihinde <http://tunahancoskun.blogspot.com.tr/2012/05/dahilerin-okulu-enderun.html> sayfasından erişilmiştir.
- Çevik, A. (2019, 7 Şubat) *Klasik dönem Osmanlı saray akademisi: Enderûn Mektebi, Düşünce Mektebi*, 16 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.dusuncemektebi.com/d/177435/klasik-donem-osmanli-saray-akademisi-ender%C3%BBn-mektebi> sayfasından erişilmiştir.
- Deri, M. (2009). Osmanlı devletini cihân devleti yapan kurum: Enderun Mektebi. *Habitat*, 16 Ağustos 2023 tarihinde <http://www.habitat.org.tr/education/38-education/381-enderun-mektebi.html> sayfasından erişilmiştir.
- Dere, M. (2020, Şubat). Osmanlı Devleti’ni cihan devleti yapan kurum: Enderun Mektebi, *Somuncu baba Aylık İlim Kültür ve Edebiyat Dergisi*, 26, (232), 80-83.
- Dursun, D. (2012). *Siyaset Bilimi*, Gözden Geçirilmiş 6.Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Dünden bugüne kuleli askerî lisesi (2007) <http://www.kkk.tsk.tr/Okullar/kuleli/MyBtWebPages/hakkinda/genelbilgi/dund-enbugune.pdf> , (2007). İstanbul: Kuleli Askerî Lisesi Matbaası.
- Ekinci, E. B. (2011, 22 Haziran). *Sarayın siyaset mektebi: Enderun’dan Mülkiye’ye*, 16 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.ekrembugraekinci.com/article/?ID=342&sarayin-siyaset-mektebi:-enderun%E2%80%99dan-m%C3%BClkiye%E2%80%99ye> sayfasından erişilmiştir.
- Enç, M. (2004). “Enderun”, M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu ve A. E. Bilgili (Hazırlayanlar), *Üstün Yetenekli Çocuklar Seçilmiş Makaleler Kitabı* içinde, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Enç, M. (2023). Osmanlı eğitim sisteminde enderun mektebi, *Üstün Zekalılar Enstitüsü*, 16 Ağustos 2023 tarihinde <https://ustunzekalilar.org/tr/Makaleler/Icerik/106-Osmanli-Egitim-Sisteminde-Enderun-Mektebi> sayfasından erişilmiştir.
- Farabi, E. N. (2015). *İdeal Devlet*, A. Arslan (Çeviri ve Açıklamalar), 7. Baskı, Ankara: Divan Kitap.
- Gündüz, M. (2016). Enderun eğitim mektebi ve osmanlı’da üstün yeteneklilerin eğitimi. *Eğitime Bakış*, 12(37), 11-20.
- Gündüz, M. (2017, Mayıs). Osmanlı’da Seçkin Eğitimi, Enderun Mektebi ve Bazı Araştırmalar, *Yedikita*, (105), 20-35.
- Halaçoğlu, Y. (1991). *XIV – XVII. yüzyıllarda osmanlılarda devlet teşkilatı ve sosyal yapı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Heper, M. (2006). *Türkiye’de devlet geleneği*. Doğu-Batı.
- Heywood, A. (2007). *Siyaset*, Ankara: Adres Yayınları.
- İnal, K. ve Karakoyunlu, İ. (2021). Enderun mektebi örneği üzerinden üst düzey yönetici eğitimi modellemesi, *Türk İdare Dergisi*, 0(493), 135-168.

- İpşirli, M. (1995). Enderun, *Türk İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 11, 185- 187.
- İpşirli, M. (2013). İstanbul'da İlim ve Kültür Hayatı (15 - 16. Asırlar), *I. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, http://osmanliistanbulu.org/tr/images/osmanliistanbulu-1/20_mehmet-ipsirli.pdf
- Kapani, M. (1996). *Politika bilimine giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Mardin, Ş. (1990) Türkiye'de Toplum ve Siyaset, *Şerif Mardin Bütün Eserleri 6*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Morkoç, M. (2023). *Osmanlı'da Bir Yetenek Snavı: Sokullu Mehmet Paşa*, 16 Ağustos 2023 tarihinde <https://hasantopdemir.com/konuk-yazar/ustun-yetenekliler-fabrikasi-enderun-mektebi/> sayfasından erişilmiştir.
- Osmanlı Devletinde Yönetim Askeri Teşkilat ve Eğitim (2017). 20 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.osmanlidevletigen.net/osmanli-devletinde-yonetim-askeri-teskilat-egitim/sayfasından> erişilmiştir.
- Önder, Ö. (2013). *Türk bürokrasisi ve bürokratik elitizm*. Ankara: Otorite Yayınları.
- Örnekli, C. (1990). Enderun mektebi. *Sızıntı Aylık İlim Kültür Dergisi*, (140), 5 Mayıs 2015 tarihinde <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/enderunmektebi.html> sayfasından erişilmiştir.
- Özer, A. (2022, 27 Eylül). Siyaset kurumunun doğal işlevleri: Barış ve demokrasinin adaleti üzerine. *Siyasal Paradigmalar Düşünce Platformu*, 20 Ağustos 2023 tarihinde <https://siyasalparadigmalar.org/siyaset-kurumunun-dogal-islevleri-baris-ve-demokrasinin-adaleti-uzerine/> sayfasından erişilmiştir.
- Özkul, A. S. (2012). 19. Yüzyıl Türk yükseköğretiminde işletme eğitimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (16), 223-241.
- Pustu, Y. (2007). Osmanlı-Türk devlet geleneğinde modernleştirici unsur olarak bürokratik elitler, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 197- 214.
- Sakaoğlu, N. (2015). 14. Yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'de eğitim ön bilgi raporu, *Hedef 2023, İstanbul Forum*, 4 Mayıs 2015 tarihinde http://www.forumistanbul.com/documents/Turkiye'de_Egitim.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Şakacı, B. K. (2016). Evliya çelebi ile geçmişe yolculuk, M. Akıncı, & G. N. Şafak (Editörler). *I. Türk İslam Siyasi Düşüncesi Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde, (8 - 10 Ekim 2015), Aksaray, 341-349.
- Taşkın, Ü. (2008). Klâsik dönem osmanlı eğitim kurumları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/3, 343-366.
- Tekin, Z. (2014), Türk eğitim tarihi. *Karabük Üniversitesi Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi*, 6 Mayıs 2015 tarihinde <http://edebiyat.karabuk.edu.tr/pformasyon/icerikler/ztekin/12.%20HAFTA.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Tereci, H., Aydın, M. ve Orbay, M. (2008). Bilim ve sanat merkezlerine devam eden öğrencilerin fen tutumlarının incelenmesi: Amasya bilsem Örneği, *Üstün Zekâlı ve Yetenekli Çocuklar Kongresi*, (16-17 Mayıs 2008), Ankara.
- Toku, N. (2023). *Siyasetin Türkiye'deki fonksiyonları üzerine*, 20 Ağustos 2023 tarihinde <http://www.nesettoku.com.tr/?p=1929> sayfasından erişilmiştir.
- Tozlu, N. (2004). Türkiye'nin merkezi (Eksen) bir güç olmasında üstün yeteneklilerin eğitimi üzerine bir tartışma, A. Kulaksızoğlu, A. E. Bilgili ve M. R. Şirin (Hazırlayanlar), *Üstün Yetenekli Çocuklar Bildiriler Kitabı* içinde, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

- Turan, A. ve Gümüş, K. S. (2016) Türk kamu yönetimi yönetici çıkmazına bir çözüm önerisi: Türk İslam kültürel temelinde geliştirilen enderun mektepleri, M. Akıncı ve G. N. Şafak (Editörler). *I. Türk İslam Siyasi Düşüncesi Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde, (8 – 10 Ekim 2015), Aksaray, 593-614
- Turan, E. (2011). *Siyaset Bilimine Giriş*, (Birinci Baskı), Konya: Palet Yayınları.
- Üste, B. (2011). *Siyaset bilimi*, (Birinci Baskı), İstanbul: Beta Yayınları.
- Yıldız, Y. (2019, 27 Kasım). *Üstün yetenekliler fabrikası*, 20 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.maarifsen.org/?Syf=22&Mkl=1109512> sayfasından erişilmiştir.
- Zzeyrek, S. ve Erken, A. (2009). Bir saray okulu: Enderun. *In: 1st International Symposium on Sustainable Development*, (June 9-10), Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, 346-350.